ARMÃNAMEA

REVISTA COMUNITĂȚII ARMÂNE DIN ROMÂNIA

NR. 4
DECEMBRIE 2006

Numtã armãneascã, Blatsa, 1951

Blatsa, 1938 – armãnj la pãnãyiru di Ayiu Pantelimona

Blatsa, statuia alu Yani Farmaki, erou 1821

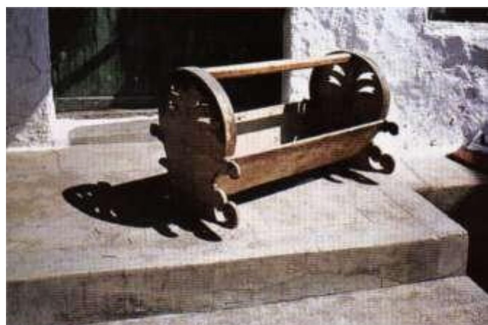
Blatsa 1935

1945, Armãnj di Blatsa, ti pãnãyiru di Ayiu Pantelimona

Blatsa 1989 - CORLU MARI

Sãrmãnitsa

Armãnj di Blatsa tu ashkeri sh tu polimu

Haristuseri multi alu COSTEL FARMAZON di la Sutsata Culturalã Armãneascã, ti agiutorlu tsi ari datã, cãtse scanã tuti cãrtsãli ti aestu numiru. Easti unu masturu multu pirifanu, itsi lucreadzã adarã cu miraki, cãftats-lu ma s'avets ti andridzeari, ti aundzeari udadz, casi, ti ambupseari sh alti minuti lucri !

DITU SUMARU:

Vini oara s-dishteaptã Armãnamea

Ancljidemu un anu di mari harauã. Lucurlu ti armãnami s-amintã ca di canã oarã. Atsei tsi nã agudea nu ari-s'dzãcã vãrã oarã cã himu unã mãnã di oamnji icã fãrã minti, icã avem scupo ascumtu. L-ancljisimu gura!

Fara Armãneascã dit România misurã azã ma nsus di 6.000 di membri. Niscãntsã din noi va-s dzãcã iara cã himu ptsãnji, niscãntsã va s-dzãcã *„nu-i gaile, va-s crishtemu, ghini cã n-adnãmu!...”* Io hiu de-atsei tsi mutrescu ninti shi va-s dzãcu daima s-mutrimu iu earam cu un anu ma ninti shi iu himu tora. Ma yimnãmu ninti easti ghini. Ashi lipseahti s-azburãm shi pisti nica un anu. Cali di turnari nu-ari!

Tu 2006 Armãnamea amintã! Yshimu tru miydani, nã shtii lumea! S-azburashti la Chivernisea României di Armãnji, s-azburashti tu Evropa di Armãnji. Niscãntsã nã tindu mãna hãrsits cã armãnjlii ascoasirã caplu, niscãnts s-anfãrmãcarã. Sh-tsi cara! Ti zborlu armãnescu sh-ti adetsli a noasti lipseashti s-avemu unã boatsi sãnãtoasã. Unã boatsi ti 6.000 di armãnji. Cari shtii, di anu vahi va-s avemu unã boatsi ti 10.000 di armãnji. Ma nu aestu easti tora gailelu a nostu! De-alithea lipseashti s-nã adnãmu ma multsã armãnji de-adunu, ma numirlu a nostu tricu di praglu tsi lipsea sã-l tritsemu ta s'nã bagã institutsiile a cratlui tu numiru. Di tora sh-ninti va s'giucãm altã turlii di giocu!

Dupu Marshul di Dzuua Natsionalã pit sucãchili naima mãrli dit Bucureshti shi dupu tsi umplum Sala a Palatãljiei, dupu Dzãlili a Culturãljiei Armãneshtsã di Constantsa avemu altã videalã! Tut tu aestu chiro, pimsimu cãrtsã pisti cãrtsã tu Românii shi la institutsii dit Evropa. Agiumsimu membri mplinji la FUEN (Federal Union of European Nationalities) shi di prumvearã va-s himu mebri shi la YEN (Youth of European Nationalities). EBLUL (European Bureau for Lesser-Used Languages) va ta s'dishcljidã unu birou Bucureshti, di cara Fara Armãneascã fu la Congreslu EBLUL di Scotsia! Ti tuti aesti, avemu multu lucru. Nu va s'azburãmu ti numirlu a armãnjilor dit Farã, ama di oaminji cu shteari. Tora pot s-amintã unã carierã tu Evropa tiniri armãnji, tu lucurlu armãnescu. Te-atsea amu unã mari harauã cã tinirljii s-adnarã shi adrarã Consiliul a Tinirlor Armãnji! Lipsea s-yinã arada cu noi nãulu bãrnu!

Ashi cã io mutrescu ninti, cu mari nãdii. Multi lucri s-adrarã ti prota oarã, lipseashti s-li crishtemu! Ashi Armãnamea va s'dishteaptã de-alithea shi nu mashi atsei dit Românii.

Stelian Damov

Adetsli di Cãrciunu

Adetsili di Cãrciun sh Anu Nou, la Fãrshirots

Interviu cu Liza Popescu (Pitu, numa di feata), 77 di anji

Amintatã 1929 Shunets, Durustor, Vãryãrii

- *Maie*, dzãnj *tsi fãtseai tini ti Cãrciun*, *cãnd irai njicã*?

- Ti Cãrciunu, cãntam colindi ama nu de-a noasti, mucãneshti, cum nã 'nvitsa la sculii.

- *De-a noasti shtii?*

- Nu-nj aduc aminti, dadili fãtsea culats (**culindz** lã dzãtseam) ditu aluatu. Ti feti irau ca niscãnti pãpushi, cu mãnji, cicioari, cap, ti ficiori shutsãti sh- aisti ni li dãdea cãnd nidzeam pi la soii.

- *Fetili alãga cu* culindz*ili*?

- La soii, goalã. Ficiorii alãga ma multu. Nã dãdea culindz, suracheti, nibilbe sh pãradz.

- *Sh-tsi mãcats* ti *Cãrciunu*?

-Tãiam porcu, fãtseam **culeu** (lucanits). Nu fãtseam brad atuntsina, ti noi Cãrciunu nu ira ti cadouri ca tora, noi nidzeam la bãsearicã Dzuuã di Cãrciun nã cumnicam, d'apoia yineam acasã sh mãcam **tayanjau** (carã di porc tsãrnãsitã), cuzunac, piti cu tãrhãnã coapti cu chirchelu. Noi cilimeanjii stãteamu ninga papu, nã ' ngãldzam la focu sh-nã dzãtsea prãmithi.

- *Tsi prãmith ts-aduts aminti?*

- Atsel cu feata di chihãie, sh alti, tsi le-am dzãsã cãnd irai njicã.

- *Cu tsi vã alãxeats? Aveats stranji castilea ti iara?*

- Cumcãra ! Noi njitsii purtamu jacheti nali di lãnã , fustãnj groasi pultiti, pãrpodz di lãnã, shamii, cãciulã. Dadili purta shãguni laii, gunelã laii lucratã cu utrãii di ma multi buiei, pãdyiau, fustãnji di cadifeii roshã, verdi. Cai nã-aveamu ma ghini, avea dadili cãti dau shãgunji. Moashili purta tut shãguni ama cu utrãii lãi.

- Cum ira iara aco tu Durustor?

- Fãtsea arãcoari multã, munts di neau. Papu nã dzãtsea, cãnd irau tu Arbinisii ncãrca sh nidzea tu Gãrtsii, aco fãtsea Cãrciunu, cã ira cãldurã, ta-s nu bagã zaireii ti prãvdz.

- Sh-di Anu Nou tsi fãtseats?

- Ti Anu Nou, bãrbatsii s-aduna, fãtsea muabeti, cãnta, giuca cãrts, muierili fãtsea mãcãri. Naima mult nã ciuduseam la pita cu parãlu.

- Cum s-fatsi pita cu parãlu?

- S-fatsi cu carã sh tãrhãnã sh s-mparti tu ahãts codzãri cats oaminji sãnt 'n casã sh un codur ali casii. Noi iram 10 insh sh bãgam 11 di codzãri. Tu cati vãr un codur bãgam mandra di la oi, furca, cãrutsea sh un parã. A cui i cãdea mandra, anu tsi yinea nidzea cu oili, a cui i cãdea furca ira cu caii, a cui i cãdea cãrutsea ira om cu cãrutsea, sh a cui i cãdea parãlu, tsãnea pãradzii in casã. Iram sh-cai nu aflam tsiva, ama ira una harau ti atsel tsi afla parãlu.

Luiza Popescu

Arãdz di Cãrciunu

TSALU MIHA al SIMA, cu numa di la pãrintsã Chiratsa al Ljepuru, easti unã tinirã di 80 di anj (ãncljishi tu Martsu).

Nu nj-arãdu, maia a mea ari unu suflitu nica tiniru, u arisescu shicãili, shi ma s-u ãntreghi di aushaticu, va tsã dzãcã cã nitsi nu duchi cãndu tricurã anjli.

Ãi cãftai aseara s-ãnj dzãcã tsi arãdz avea armãnjlji Tdi Cãrciunu shi, dupu tsi u lo pi telfoni unã cusurinã tsi "**cama shi adutsi aminti, cã fu vinitã ma mari di Sãrbii**", ãnj dzãsi cã "**noi armãnjli nu aveam ahãnti arãdz, cum s-adarã tora**".

Di Colindi bãrbatsli tãljea porcul, di carni adra tsãgãridz, lucanits, pucé, carni tsãgãrsitã cu prashi, ma -dzãtsi pirifana- canã nu s-pãrinta pãnã dzuuã di Cãrciunu. Tsi shi adutsi aminti cu mirachi easti cã, anda eara njicã, Durustor, prindu Cãrciunu, dadã-sa adra cathi oarã pitã dultsi, shi curcubetã coaptã.

Prindu Colindi muljerlji frimta colindori (niscãnti pãnji njits, ca piscurili), shi fciorli ahurhea s-alãgã nica ditu hãryii, pi la vitsinji, nãinti ta s'da soarli. Cãndu intra tu vãrã casã dzãtsea : "**Bunã dimneatsa, ti multsã anj, s-vã bãneadzã taifa, s-vã bãneadzã tutiputa**" shi dapoaia arca unã veargã mpadi, shidea pi ea shi dzãtsea:

"**cum shedu io pi veargã, ashi s-sheadã oaia pi njelu**".

Nicuchirlji lã dãdea cãti unu colindoru tsi-l ãntsãpa pi un ciumãghitsu cu dau citii, unu pãrã, shi ndoauã poami.

Tutu di Colindi, arca gãrnu tu spurna ditu vatrã shi mutrea s-veadã cãtã iu ansar gãrnãtsãli. Pistipsea cã ma s-ansãrea cãtã Datã, va-lji fudze ghini a casãljei, tu Nãulu An, ama cara s-ansãrea cãtã Ascãpitatã va-i fudzea arãu. Dapoaia arca cãti unu gãrnutsu ti cathi cilimeanu shi ma s-ansãrea ayonjea gãrnãtslu, atselu eara livendu, ayliyuru, shi cara s-nu ansãrea ici, eara haileazu.

Iarapoi di la Cãrciunu pãnã di Tafoti nu inshea noaptea nafoarã shi nu dishcljidea usha cã taha yinea caracandzalli. Shi apa tsi lã armãnea di noaptea tu ghiumi nu u bea tahina cã vrea s' eara pãngãnitã di caracandzali.

Dapoaia, di Sum-Vasili, cã a noshtsrã ashi dzãtsea ti Nãulu Anlu, adra pitã, tu cari bãga un pãrã shi pisuprã, cu lumãchitsi di cearniceanu, adra cutarlu a oiloru, casa, tutã taifa shi tutiputa. Atselu la cari s-tihisea pãrãlu va s-avea tihi tutu anlu.

Ahãntu adra atumtsea. Dapoaia, di cara vinirã aua, ahurhirã s-ljea di la vãryari, di la mucanj, di adra caprã, ursã, bubushari...Anda u antribai di hãri, di bradu, ãi vini s-arãdã, dzãsi " **E ghini! ts-aflashi**"

Ti anlu aestu u cãndãsii: va nj-adarã shi a njeia colindori. Ma s'avets mirachi shi s-vã aibã hari, ma s'vretsã sh voi, va s-pitritsets ficiuritsli la noi ti Colindi. Ma avets angãtan: mashi tu hãryii, nãinti s'da soarli.

Miha Sima

GLOSARU:

Datã	Est
Ascãpitatã	Vest
Tafoti	Boboteaza

L I G U C E A R L J I

Cathi an ti 6 di Yinaru, dzuua anda s'pãtidzã Hristolu, Pãtigiunea icã Fotili (tu românã Boboteaza), fciorii fãrshirots di Pipera alagã cu *Jula mina*, ma numa iasti di *Ligucearii*. Iasti unã adeti veaclji tsi s'chiari tu chiro, cu aistã adeti fãrshirotsii vinãrã tu Romãnii. Cãtse dzãc *Jula mina?* cãtse dzãc *liguceri?* nu pot ca s'spun, d'iu luarã unã numã, d'iu luarã alantã? nu shtii vãrã sã'nj dzãcã.

Aistã adeti di iarã, naima mushata, adunã tutã fumelja tsi ashteaptã cu sivdai s'yinã ficiorii ta s'umplã uboru, s'cãntã shi s'gioacã cum mash nãshi shtiu.

Nu shteam tsi iasti cu aistã adeti. Nesh di ntribai aushi sã'nj dzãcã d'iu shtim di aistã adeti, d'iu u lom? vãr nu shtiu sã'nj dzãcã.

Nuna a mea Luiza Popescu, cu'nã mushuteatã ahoryea, nj dzãsi cã ashe iasti di cand shtii nãsã sh cã vloarã nu ntribarã tsi iasti cu aistã adeti:

-"U la featã, nu ntribam noi, ashe iasti di totãna,
cum s'antribam?!"

Di cãnd iasti nãsã, aistã adeti nu u vãdzu dicãt la fãrshirotsi di Pleasa, nu shtii ma u fac sh shopanji.

Adetea iasti cã nãscãnts ficiori tsi s-aleg dit nãshi, di tahina s'adunã t'unã casã dit hoarã iu s'alãxesc sh cathi un iasti altutsiva: un ficior iasti nveastã, alt yrambo, nãscãntsi sãnt socrii, ligucearii, yiatru, furii etc. sãnt ca t'unã piesã di teatru, s'adunã vãrã 10-15 ficiori, dupu tsi s'alãxesc, i shi bagã pi fatsã unã masã ta s'nu shtim tsi ficiori alagã.

Dapoia nãshi lja casã di casã iu cantã sh gioacã, tutã fumeaia iasi nafoarã la ushã di mutresc la ficiori. Adetea iasti s'nu ti acatsã n cale. Ma ieshti ficior sh ti acatsã ti agudesc cu purteca ligucearii, ma ieshti featã ti fac cu cinushã. Cãt cãntã alanst ficiori, furilji alagã tu ubor ca s'furã vãrã gãinã etc.

Nashi totãna ia cãtitsiva dit ubor. Nveasta dupu tsi s'bitiseshti de-a cãntari, bashã mãna ali teti sh al lali dit atsea fumei, dit uboru iu intrarã sh elj ãlj da paradz.

Cãnticu mushat tsi ul cãntã iasti ashe:

"aistã iasti adetea di la Dumizãlu,
s'mishtets ãnveasta, ãnveasta cu yrambolu !
scoalã o la tetã, scoalã dit udãlu
s'nji meshti ãnveasta, ãnveasta cu parãlu !
aista-i *Jula mina, Jula mina* mari
s'pãteadzã Domnul, hilju tu Iordanu!"

Ca pãlteari, nicukirlji di la casa iu vinirã ãlj mescu cu paradz sh gioclu fudzi ashi pãnã tu ascãpitatã. Cathi casã s'hãrseshti di vinirea a loru.

Dupu tsi alãgarã tuti casili, s'duc tu nãpoi la fumeia iu s'alãxirã sh'ficiorii s'duc la unã harei, mashi elj goalã.

Noi him hãrãsitsã cã nã vinirã sh'aist an ligucearii, cã nã cãntarã sh'nã giucarã tu ubor sh'arãmanem pi minduiari cãt di mushat fu, sh'nã arãdi budza sh suflitu cã ficiorii fãrshirots nu agrãsharã aistã mushatã adeti.

Alantã dzuuã hoara avdi cai furãa ficiorii tsi nã adusirã harau tu ubor tu aistã dzuuã di sãrbãtoari.

Mushuteata sh'misteru aishtei adeti nu putem su'l dzãtsem tu zboari, nu putem s'dzatsem tut, nu putem s'dzãtsem tu zboari cum s'umpli suflitlu di mushuteatsã sh harauã.

Tragu nãdii cã aistã adeti s'nu chiarã vloarã sh tuti fumeili di arãmãnj s'hãrãseascã t'unã dzuuã aistã adeti mushatã.

Adriana DOCU

RAPORTU

- conferintsa "Minoritâtsli – nomuri shi andrepturi"
Bolzano, Italii, 26-27 di Sumedru 2006

Tu chirolu 26-27 di Sumedru, unã parei di tiniri di la Fara Armãneascã dit Românii dusi la conferintsa "Minoritãtsli – nomuri shi andrepturi", nicukiri: regiunea autonomã Trentino – Alto Adige (Sud Tyrol), FUEN, GML (Grup dla mendranza ladina), MIDAS (Minorities Dailies Association), YEN, GfbV (Society for threatened peoples), EURAC (European Academy / Institut for Minority Rights) shi CONFEMILI.

Pareia di tiniri: Georgiana Ianush (tsi vini tu Italii ndreptu dit Ghirmãnii, aclo iu nveatsã tora), Florentina Costea (di Moara Domneascã), Valentin Pusnava (studentu, di Custantsa, tora nveatsa Bucureshti) shi Costin Cepi (studentu, di Bucureshti).

Tinirljì agiumsirã Bolzano tu 25 di Sumedru, iu dicsearã s-andãmusirã cu prezidentul FUEN – Romedi Arquint shi adusirã aminti musheatili dzãli dit Avgustu, di la Dzãlili a Culturãljei Armãneascã di Custantsa.

Prota dzuuã, dishcljdearea a muabetsloru u adrã Marta Stocker, membrã a chivernisei di Trentino-Sud Tyrol shi vitse-presidentã FUEN. Zburarã pi aradã: Luis Durnwalder shi Lorenzo Dellai (di la chivernisea dit Tyrolu di Not), Michl Ebner (membru tu Parlamentul European), Francie Molloy (di la Sinn Fein) shi Miren Azkarate (di la chivernisea Bascã).

Tinirljì armãnj s-andãmusirã tu muabets ahoryea cu Michl Ebner, cari tu muabetsli di la conferintsã avea zburãtã ti cum potu UE shi Consiliul ali Europi s-agiutã limbili a minoritãtsloru. Ebner nu para shtea multi ti armãnj, ama fu una bunã furnji ta s-aflã ti cum suntu ei organizats tu Românii shi cari easti catandisea tu Balcani.

Tu idyea dzuuã avu shi 3 workshop-uri sh-pareia di la Fara Armãneascã fu activã la atselu cu numa „Luarea parti a tinirloru tu organizatsii ti minoritãts"; la aestã andamusi sã zburã multu ti tsi cãljuri suntu naima bunili ti bãgari pi lucru a tinirloru tu organizatsii, ti cum potu s-hibã elj ma ghini loats ti tamamu di atsei cama tricutslji. Videts ma-nghios ndoauã caduti di la aestã conferintsã:

Ti noi fu di simasii sh-andamusea cu prezidentul YEN- Aleksander Studen-Kirchner, cu cari zburãmu ti tsi cãrtsã voru pitritseari di tinirlj armãnj dit Românii, cu scupolu ta s-intrã ca membri tu aestã organizatsii europeanã.

Alti adunãri di simasii tu aesta dzuuã: cu secretarlu FUEN, andamusea cu Francie Molloy shi andamusea cu Frank de Boer (cu cari deadunu lomu apofasea s-ãndridzemu proiecti comuni – elu ari borgea s'andreagã proiecti ti YEN).

Dupu prãndzu, cãtã searã, s-dishcljisi "pãzarea a minoritãtsloru", iu tinirljì armãnj aspusirã cãrtsã, CD-uri, caduri, pitã di veardzã adusã ditu Românii, stranji sh tãcãnj armãneshstsã, pãrãstiseri pi laptop ti armãnj (muzicã sh-isturii). Mutrits ma-nghiosu ndoauã caduri:

Deftira dzuuã zburãrã pi arada: Florian Mussner (di la chivernisea di Tyrolu di Not, tsi ari angãtanu cultura ladinã), Meirion Prys Jones (director executiv di la cumãndusearea ti limba bascã), Miquell Strubell (profesoru Univ. Berta di Catalunya), Marta Souto (di provincia Pontevedra – cultur), Tom Morig (profesoru di jurnalismu Univ di Helsinki, Sutiri Bletsa (armãnu dit Gãrtsii), Paul-Eerik Rummo (di la chivernisea di Estonia), Rudolf Sarkozi (di la rromi), Romedi Arquint (prezidentu FUEN). Tu aestã dzuuã tinirlji armãnj shidzurã muabeti cu Miquell Strubell, profesoru di Catalunya, tsi tu textulu di la conferintsã adusi aminti sh armãnjlji, Johan Haggman (asistentu la Parlamentul European ti limbi minoritari shi regionali), Sutiri Bletsa (vinitu la conferintsã cu altsã doi tiniri armãnj di Trikala). Dupu prãndzu, tuts tinirlji di la conferintsã neasimu tu excursii ta s'videmu ladinjlji aclo iu bãneadzã elj, tu niscãnti vãljiuri aproapea di Bolzano. Fumu sh-vizita la muzeulu a ladinjloru:

Sãmbãtã tahina, 28 di Sumedru, tinirlji di la Farã anchisirã cãtã casã, dupu trei dzãli di uspetsu, mplini cu idei di simasii shi cu ma multã shteari ti ndrepturli a minoritãstloru. Dimi avurã niheamã chiro tu aestã dzuuã, puturã shi s-veadã ndoauã locuri tu Italii:

Conferintsa ditu Tyrolu di Not fu unã multu bunã furnji ca tinirlji armãnj s-ducheascã dealithea cã “s-hii minoritaru iasti una oportunitati” sh-cã ti lucurlu ghini adratu curbanea lipseashti adratã cathi dzuuã.

Florentina Costea

Daua andamusi ndreaptã di CTArm

8-10-li di Andreu. Tu isheta di stãmanã, tiniri armãnj cu vreari shi cu mirachi ti armãnami ãnchisirã cãtã Poiana Pinului, locu aleptu ti daua andamusi ãndreapta di Consiliul a Tinirlor Armãnj.

Dunjeaua ahurhi s-adjungã la Poiana Pinului cãtã ti mirindi, ma niscãnts di noi nchisirã amãnatu shi adjumsirã aco tu njiadzãnoapti.

Dupu tsinã, vineri dicseara, fumu tinjisits di durutul GICU COADA. Cãntitsili a lui neasirã la sufilitu a tinirlor tsi cantarã shi djucara di-adunu cu nãsu. Gimbushea nu-s arãtsi cã fu dusã ma-largu di pareia tinirescã PIRA.

Di-ahãntã cãntari shi djucari tsi-s featsi, sãmbãtã di tahina, somnu fu multu dultsi shi, ti atsea, ngustarea u lomu cãtã la oara 11.

Tutã dzua di sãmbãtã fu multu amplinã cu muabets ãndreapti di Dipartamentlu di Comunicari Internã shi cu unã priimnari ti mirindi.

Niscãnts cu mintea turburi di somnu, alts cu mintea cama limbitã, acãtsãmu unã muabeti ti “Identitatea a armãnjlor” tsi avu moderatru MIHA SIMA. Vidzumu tu aistã muabeti cai sãntu di naima mari simasii teorii ti identitatea armãnjlor shi d-apoea zburãmu ti limba armãneascã shi ma s-hibã ea unu “Thimelju ti identitatea armãnjlor”. Ti limbã, cu tuti cã mults nu u shtea tamamu ghini, sã spusi cã s-aflã tu dhoara pãrintslor armãnj ti cilimeanlji-a loru. Cathi unu sh-ari unã furnjii ti cai nu ari nvitsatã limba shi altã furnjii ca s'nu acatsã s-u nveatsã, ma, pi ninga elji sãntu shi tiniri cu mirachi cai caftã s-ãnveatsã shi sã-zburascã armãneashti.

Dupu aistã muabeti, niscãnts neasira la “Vulcanii Noroiosi”, alts la “Muzeul Chihlimbarului” di la Colti, alts la una HERGHELII shi alts arãmasira tu udadz di durnjirã shi-s discurmarã.

Dupu priimnari prãndzãmu cama amanatu shi avum niheamã adyi pãnã la tsinã.

Pi misalea di la tsinã avumu, pi ninga mãcari shi unã muabeti tsãnutã di Ruxandra Pandea tsi zburã ti colonizarea armãnjlor tu Dobrogea. Ea apãndãsi la tuti antribãrili tsi li avurã tinirlj armãnj, shi-aisti nu furã ici putsãni. Aflãmu cum vinirã pãpãnjlji a noci tu Rãmãnii, tsi-lj avinã di iu fudzirã shi tsi lj-apruche di Dobrogea.

D-apoea, nãpoi mãcari shi beari, cãntari shi djucari pãnã di hãrãyii.

Dumanicã di tahina, dupã angustari, tiniri ditu Departamentu di Comunicari Internã ghivãsirã parmithul armãnescu “Giucãtorul di carts” tsi nã featsi pi tuts s-nã lishinãmu di-arãsu.

Cu aistu pãrmithu nã luãmu oara buna, featsimu un cadhuru di-adunu cu tsh tsi eramu vinits la andamusi sh-inchisimu cãtã casili a noasti.

Andreea Popescu

Ficiuritsãlj armãnj di Custantsa nu sh-agãrshescu zãrtsina

Curslu di Culturã sh-Adets Armãneshtsã

Ta s-pots s-azburãshtsã ti limba armãneascã, lipseashti s-hii Armãn shi s- ducheshtã Armãneashti.

Ti aestu lucru, tu dzua di adzã nu-agiundzi mashi s-azburãshtsã-n casã cu taifa, ma va shi s-pots s-u-anvets tu sculii!

Di aestã ispeti Fara Armãneascã dit România, Fãlcarea di Custantsa, lo apofasea ta s-andreagã cursuri di limbã shi adets armãneshtsã la sculiili dit Judetslu Custantsa.

Protili cursuri di predari shi anvitsari a limbãljei a noastã armãneascã ahurhirã tu anlu 1996, facultativ, la sculia nr.28 di Cunstantsa sh-la sculia dit hoara M.Kogãlniceanu.

Tu anlu 1999, Ministerlu a Ãnvitsariei pitricu unã adresã la Fara Armãneasca pit cari dãdea andreptul la anvitsarea limbãljei, adresã cu Numirlu 11970 dit meslu Sumedru.

Dit anlu 2000 la Sculia 12 di Custantsa ahurhi anvitsarea optsionalã a curslui di limbã armãneascã. Totna aua furã ãngrapsits pisti 80 di ficiurits.

Tu 20 – 24 Avgustu, 2006, la Casa Corpului didactic, Custantsa, s-adrã un cursu di abilitare curricularã tru limba armãneascã, iu 30 di dãscãlitsi di Custantsa, Tulcea, Cãlãrashi, Ilfov sh-Bucureshti luarã parti cu vreari sh-minduiari armãneascã. Tora ashtiptãm ca Ministerlu a Educatsãljei sh-Cercetãrii s-pitreacã atsea dit soni hãbarti prit cari lipseashti s-da crediti di curslu di perfectsionari adrat.

Dealihea zboarãli cã «Ficiuritsãlj armãnj di Custantsa nu sh-agãrshescu zãrtsina».

Tu anlu shcolar 2006 – 2007 aestu cursu optsional di «Culturã sh-Adets Armãneshtsã» ahurhi la Sculiili Numirlu: 9, 12, 23, tu hoara Mihail Kogãlniceanu, la Ovidiu sh-la Grãdinitsa Numirlu 47. Tu tuti aesti sculii urdinã 357 di ficiurits armãnj.

Tu sculia 23-li cu agiutorlu alãshtor fciori armãnj livendzã sh-featy daileani lucurlu imnã ambar. Suntu tu lucru cu doauã mãri proiecti educatsionali: protlu cari ari continuitati di doi anj di dzãli “Culturã sh-Civilizatsii Interetnicã – Unã cali dishclisã trã Evropa” cari easti adrat deadun cu alti sculii di Custantsa sh-di Tulcea sh-Judetslu Neamts. Aestu proiectu ari tu minduieri s-ãi adarã pi ficiuritsãljei cari s-duc la aestu cursu s-ascoatã tu migdani tut tsi va s-dzãcã s-hii armãn: limba, adetsli, cultura, gioclu, s-adunã cu alanti milets cari bãneadzã tu Romãnii iu adarã unã anvitsari un trã alantu di lucurlu cã nu lipseashti s-agãrshim di iu yinim.

Alantu proiectu Educatsional “Shcoala – Model de Convietsuire Interetnicã în Comunitate” ari tu naieti yislu a evropenilor ta s-hibã shi s-bãneadzã tu Evropa liberi, egali shi cu mindueareа cã lipseashti ta s-nã respectãm andrepturli sh-identitatea a miletslor cu cari bãnãm deadun dzuã di dzuã.

Dãscãlitsli di la Sculia Numirlu 12 deadun cu alti dãscãlitsi armãni ahurhirã un proiectu national iu participã shi sculiili dit cãsãbadzãlji: Tulcea, Cãlãrashi, Bucureshti sh-Ilfov.

Aestu proiectu fu aclimat “Adets Armãneshtsã” sh-temili suntu ãmpãrtsãti: “Tayianilu” (Constantsa), “Aluatlu” (Tulcea sh-Cãlãrashi) sh-“Adets di Preasinj” (Bucureshti sh-Ilfov). Mindueareа easti ca, cafi sculii s-lucreadzã pi tema pripusã, s-adarã un portofoliu cu caduri, cãntitsi sh-filmãri, expozitsii cu ãmpleteri sh-desene. Aestu proiectu minduim s-ãl bitisim cu unã broshurã sh-cu un spectacol iu nai ma bunj fciurits va s-alinã pi scenã sh-va nã hãrseascã cu msheatlu cãntic shi zbor armãnescu.

Dupã cum s-veadi sh-aestu an avem armãnj cu vreari di Armãnami cari sh-pitricurã njitsãlji ta s-anveatsã limba noastrã di dadã.

Lipseahti, voi tinjisits armãnj, tsi avets ficiurits la sculii s-cãftatsã ca sh-taifa a voastã s-hãrseascã di mushuteatsa a limbãljei armãneascã, ta s-poatã s-aibã cãbalea s-u ãnveatsã tu sculii. Him sigura cã pit gairetsli tsi li adrãm pisti un an fidãinjli a noasti va s-urdina la cursul di limbã maternã.

Nu cheari nã paduri
Fidãnjli anda crescu.

Mirela GOGA

TINIRAMEA

Aua sh-ndoi meshi, na minduiam cu ndoi sots shi soatsã, cum s-adrãmu noi ta s-fãtsemu una parei di tiniri cari s-lureadzã ti lucãrlu a Armãnamiljiei! Cum va s-yinã aeshtsã tiniri? Tsi sã-lj bãgãmu s-adarã? Cari iasti minduiarea loru? Cãtu armasi dit duchearea a loru armãneascã?

Shidzum,nã minduim, shi pãn tu soni apufusimu! Luãm apafosea ca noi, unã parei di 20-30 di tiniri s-adramu una sutsatã, sutsatã Armãneasca! Ditu aesta minduiari s-amintã Consiliul a Tinirloru Armãnji! Ciudiia nu iasti di noi atselji 20 tsi u adramu, tsi nã lo harea naima multu iasti cã, di doi meshi di cãndu tut nã videmu, dit 20 nã adramu 80, sh-lumea nu dãnãseashti s-yinã!

Mutrindalui la tsi adrarã bãrnurli ma mãri ca noi, shi shtiindalui ca naima bunã turlii ta s-adari lucru iasti ta s-hii ca unã companii, apufusimu ca aestã sutsatã tsi u adrãmu, s-aibã 5 dipartamenti: Vinderi, Relatsii Internatsionali,PR&Marketing,I.T. shi Comunicari Internã, doi vitse-prezidentsã, un pi lucãrli ligati di culturã sh-nica unt ti partea profesionalã, ca adrari di strategii di crishteari sh-alti luyurii. Deadun cu tuts aeshtsa iasti prezidentul sh-anamisa suntu secretarlu sh-trezorierlu. Cãtse aestã andridzeari? Nã minduimu ca aestã iasti arada tsi lipseashti adrari ta s-himu profesionishtsã. Ti aestã furnii apufusimu s-adrãmu un site, www.ctarm.org, site cari cu vrearea la-ndoi tiniri Armãnji livendzã s-adrã diunaoarã!Aua bãgãmu tuti hãbãrli di noi sh-di tsi vremu s-adrãmu!

Tora lipseashti s-na bãgãmu antribarea: ***Cãtse yinu tinirlji aeshtsã, tsi-i tradzi cãtã noi?*** Iasti mashi mirachi, iasti vreari, shteari i ducheari! Cum s-adrãmu sã-lji tsãnemu ninga noi, cum s-adrãmu s-lã dãmu lucri ti adrari! Pãn tu soni va dzãtseari, a oaminjloru mintimenji va s-lã dai lucri s-adarã! Ma s-nu, nu au canã furnjii ta s-armãnã tu sutsatã!

Criparea la tuts Armãnjili iasti cã, a loru nu lã si pari un lucru normal ca lucri ca media, presa sh-pãn tu soni di multi ori sh-mobetea s-hibã pi Armãneashti. Sibabea alãnshtui lucru iasti eta tu cari bãnãmu, ti atsea, noi nã minduim cã lucãrlu tsi lipseashti adrari, iasti prota sh-prota sã-lji fãtsemu s-achicãseascã: ***Tuti potu s-hibã sh-pi limba noastã!Limba noastã nu iasti ma-nghios di tsiva!*** Shi,atselji cu ducheari va s-angãldãseascã habarea tsi u pitritsemu!

Minduiarea a mea iasti cã tinirlji Armãnji nica au ducheari, cã aeshtsã oaminji, faptsã sh-criscutsã tu mesi di Armãname, nica u voru aestã lumi tu cari criscurã: ***Cultura Armãneascã!*** Sh-ti elji, cu elji, sh-ti bãrnurli cari nãpoi va s- yinã lipseashti ca alumta s-ducã ma ninti, lipseashti ta s-crishtem duchearea Armãneascã, lipseashti ta s-tritsemu la altu nivelu! S-him profesionishtsã! Bãrnul a nostru agiumsi tu ilichia iu poati s-adarã tutu tsi va! Noi criscum tu democratsii sh-nu shtimu tsi iasti atsea frixi! Shtimu mashi cã lucãrlu neadzi ninti, sh-cã tu Evropa, limba sh-cultura noastã, iasti avearea a noastã! Ashi cã, deadun cu bãrnurli alanti lipseashti s-bãgãmu lucãrli pi aradã!

Ti aestã, di aua sh ninti, borgea a noastã, atselji ndoi tsi ahurhirã luyuria iasti s-minduim la lucri mintimeni, cari s-li adarã aeshtsã tiniri cu mirachi, lucri tsi s-ascoatã Armãnamea tu migdani! Lucri cari s-hibã ca un magnet ti alantsã tsi nica nu suntu tu aestu lucru, lucri pusimati!

Pãlãcãria a meau iasti ca tuts s-duchits cã noi tinirlji himu a voshtsã, nu himu xenji, nu himu luats dit cali, himu cilimeanjilji a voshtsã, oaminji cari duchescu cã vremu s-avemu sh-noi tutu tsi avutu sh-voi di totna!

BANÃ ARMÃNESCÃ!

Tanasi al Stamuli

Armãnamea pi calea minoritãtslor ditu Europã

Di vãrã ndoi anji, ***Fara Armãneascã ditu Rumãnii*** ahurhi unã colaborari cu organizatsiunli europeani cari lucreadzã cu problematicã ahoryea. Pi ningã apruchearea ca membri la ***"FUEN" (Federal Union of European Nationalities-Uniunea Federalã a Natsionalitãtsilor Europeani)***, tu meslu Maiu 2006, Fara Armãneascã easti tu muabeti sh-cu organizatsiunea ***EBLUL (European Bureau for Lesser Used Languages-Biroulu Evrupean ti Limbili ma Ptsãn Azburãti)***. Dupã apruchearea,di estanu, a Farãljei Armãneascã ditu Rumãnii, ca membru "FUEN", membru cu tuti ndrepturli, membrilji a Farãljei duchirã unã externã pricunushteari ca mileti ahoryea, atsea tsi-u ***scoati tu migdani sh- "Vrearea Armãnjilor".*** Multu nã hãrsi tinjia tsi nã-u-adrarã ***Prezidentul di la "FUEN, "-Romedi Arquint, membrul ditu Consiliul alu "EBLUL"- Tomasz Wicherkiewic sh-Prezidentul YEN-Aleksander Studen-Kircher,*** cã furã oaspitslji a noshtsã la ***"Dzãlili a Culturãljei Armãneshtsã"*** , di estanu.

Fara Armãneascã ari buni ligãturi sh-cu ***"YEN" (Youth of Eruropean Nationalities-Giunamea Natsionalitatslor Europeani***), aestã oraganizatsiuni di tiniri, tsi fu fondatã ca unu organismu ahoryea, ditu anlu 1984, pãnã atumtsea fãtsea parti di "FUEN" ca unu organu spetsialidzatu trã tiniri, cu numa "Comitetlu a Tinirilor". Tora, "YEN" agiumsi naima marea organizatsiuni(uniuni) di tiniri, pricunuscutã sh-agiutatã di ***"Consiliul Europeanu", "Uniunea Europeanã"*** sh-di ***Forumlu Europeanu a Tinirilor*** (***YEN*** easti membrã la aestu ***Forum***). Lucurlu tsi-u adara spetsificã, easti cã ***"YEN"*** ari unã problematicã ahoryea sh-pretsisã, lucurlu cu tiniramea a ***natsionalitãtslor***[1] europeani. Aestã organizatsiuni cu caracteru di uniuni, pãnã estanu, misurã 37 di organizatsiuni a tinirilor cari fac parti ditu minoritãtsli lingvistitsi, culturali icã natsionali ditu Europa.

Fara Armãneascã ditu Rumãnii adrã unã cali la unã andamusi YEN, ti tinirilji armãnji ditu Rumãnii, ama sh-ti tinirilji armãnji ditu Balcanu, ta s-facã cunuscutã pi planu europeanu, catandisea tu cari s-aflã armãnamea. Aestã cali s-adrã cu partitsiparea efectivã a tinirilor armãnji di la Farã, la seminarili oraganidzati di YEN deadunu cu organizatsiunli membri. Pritu aesti seminari, s-adrã sh-unã apunti di colaborari anamisa di minoritãts, s-adusi tu lunjinã catandisea tu cari s-aflã sh-alti natsionalitãts ditu Europã, sh-cu statutlu a loru, tu cathi vãsilii ahoryea. Nu lipseashti s-agãrshimu cã aestã colaborari tsi u avurã tinirilji di la ***Farã***, adusi ma multã afirmari cari easti ti mari agiutoru ti Armãnami.

YEN tindi mãnã la Giunamea di la Fara Armãneascã

Ditu 5-li pãn´ tu 10-li di Yismaciun , trei tiniri di la Fara Armãneascã loara parti la unu ***"Youth Leader Seminar"*** , seminaru tsi avu locu tu ***Sãrbii*** , tu reghiunea ***Voivodina*** , cu ***motto-ulu "United Colours of Balkan"(Buialili Uniti a Balcanlui).*** Seminarlu fu organidzatu di ***YEN***, tu colaborari cu nica dauã oragnizatsiuni membri, atsea a tinirilor unguri sh-atsea a tinirilor croats ditu Sãrbii, ***"VIFO"*** shi ***"CROV".*** Ti prota oarã YEN tsãnu tu Srbii un seminaru deadun cu alti organizatsiuni membri ditu aestã reghiuni. La seminaru loarã parti pisti 60 di tiniri ditu tutã Europa, tiniri cari vinirã ca reprezentantsã a organizatsiunilor tsi suntu membri ordinari, extraordinari shi membri corespondentsã alu ***YEN***. Ashi cumu achicãsimu di la aeshtsã tiniri, elji aflara/vidzurã cum tu ***Voivodina***, unã

[1] ***Cãndu ufilisimu termenlu di "natsionalitati" azburãum ti minoritãts cu /sh- fãrã cratu ahoryea ditn Europa.***

reghiuni nu para multu teasã, bãneadzã multi milets tsi-sh-trecu multu ghini unã cu-alantã. Cu furnjia a seminarlui vizitara shi ndolji cãsãbadz ***(Subotitsa, Svetozar Mileticí, Sombor sh- Novi Sad)*** di iu vinirã multu impresionats ti atsea tsi va s-dzãcã sotsietati cosmopolitã ditu Voivodina, unã bunã paradhigmã di harmonii interetnicã, unã sotsietati iu multiculturalitatea s-aflã tu cathi omu di aclo. Eara multu greu s-aducheshtsã natsionalitatea a oaminjiloru cari tsã si fãnãrsea, acã eara unguru, croatu icã sãrbu. Cãndu tsã grea pi vãrã limbã, dinãoara minduiai cã fatsi parti di atselu grupu etnicu, ama aestu criteriu di diaforidzari eara mash unlu mentalu. Ti itia cã oaminjilji di aclo shtea ma multu di unã limbã, sh-cumu mini earamu xenu tu atseali locuri, ãnj yinea multu zori s-duchescu - nj-spusi Vlatko Dibrean. Altã luyurii tsi-lu alãsã fãrã zboarã, aestu tiniru, fu mushuteatsa harmonii a mintearilјei di natsionalitãts/minoritãts. Voidovina, easti loclu iu tuts deadun bãneadzã cu vreari, acã easti diaforauã culturalã. Pi cathi institutsiuni, pi cathi geadei, pi cathi locu importantu, s-aflã ngrãpseri pi dauã icã pi trei limbi.

Altu lucru tsi inshi tu migdani, cu unã simasii ahoryea, pritu muabetea tsi-u featsirã cu ***Directoarea di la Muzeulu Natsionalu di Subotitsa***, easti cã nãsa lã dzãsi cã vãrchiro, Subotitsa, bãna taifi di arãzgã armãneascã, ***taifa arhitectului Ferenc sh-taifa pãrmãteftului Mihailovici,*** casili a lor s-vedu sh-adzã tutã dzua, Subotitsa. La ntribarea, "Bãneadzã armãnji nica Voivodina"?- nãsã apãndãsi cã nu shtii, ama easti sighura cã armãnjilji lucrarã cu mari vreari ti locurli iu bãnarã, cã sh-tu suflitu s-duchea ***cosmopolitanji.***

Cu furnhia a voltãljei ditu Sãrbii, achicãsimu cã YEN teasi mãna cãtã giunamea di la Fara Armãneascã shi ´sh-u tindi ma multu cãtã tu inima Balcanlui. Actualu prezindentu di la YEN, Aleksander Studen-Kircher, deadun cu Biroulu Executivu alu YEN, pi ninga proectul Bruxell (aestu proectu va-s dzãcã cã YEN s-alumtã ta s-mutã biroulu YEN, la Bruxell), au umutea s-mindueascã sh-alti dauã mãri proecti ti yinitoru: ***"Proectul Balcan"*** (apruchearea di noauã organizatsiuni membri a natsionalitãtslor ditu Balcanu, tu anjlji tsi yinu, tu aestu plan di crishteari a membrilor YEN, easti loata tu isapi sh-giunamea armãneascã) sh- ***"Proectul Baltic"***(apruchearea di noauã organizatsiuni membri a natsionalitãtslor ditu loclu a Amariljei Balticã).

Tinirilji s-turnarã ditu Sãrbii cu nãdia cã tu anlu 2007 tu Apriiru, la Adunarea Gheneralã alu YEN, tsi va s-tsãnã tu Frãntsii, la Occitanji, ***Consiliul a Tinirilor Armãnji*** ali ***Farãljei Armãneascã*** s-hibã aprucheatu ca membru YEN. Ti aestu lucru, ***Consiliul a Tinirilor*** di la Fara Armãneascã lipseashti, pãnã tu bitisita anlui 2006, s-pitreacã aplicatsiunea di aprucheari ca membru YEN. Ditu muabetea tsi u featsirã cu actualul Prezidentu shi cu membrilji di la Consiliul YEN, acãchisimu cã YEN va s-hãrseascã multu maca tinirilji armãnji va s-facã parti ditu mushuteatsa culturalã europeanã a natsionalitãtslor, sh-ti aestã itii apruchearea verbala (vreari/confirmari) alishtei organizatsiuni, ti aprucheari ca membri tu anlu 2007.

La aestu seminaru, s-andãmusi ***"Comitetlu Central alu YEN"***, andamusi la cari tinirilji a noshtsã avurã unã prezentari a Farãljei Armãneshtsã cumu shi a catandisãljei tu cari s-aflã armãnjilji tu Rumãnii. La aestã andamusi, Prezidentul alu YEN accentuã importantsa apruchearilјei a tinirilor armãnji ca membri, cãtu cama ayonjea. Di altã parti, pritu aestã voltã la Seminarili YEN, amintãmu unu locu, unu reprezentantu a Tinirilor di la Fara Armãneascã s-lucreadzã deadun cu reprezentantsãlji a membrilor ordinari shi extraordinari alu YEN, la riformularea alishtei organizatsiuni. Pritu aesti cilãstãseri tsi li fatsi Fara Armãneascã, deadun cu Tiniramea Armãneascã, u-dutsi ninti, cu pisti, cãndila ***"Vreariljei Armãneshtsã***".

Pitu Dibriani

CARTI DI BRUGGE - BELGIA

Unã minduiari ti tinirlji Armãnji,

Ti tinirjli armãnji cari ies sh va s'iasã tu lumi: Elj nu s-agãrshescu cã suntu armãnji, ama agiundzi aestu lucru ta sã shtibã tsi iasti atsel **Armãnu**?

Cari hiu mini? Tsi hiu ? Di iu yinu? aisti suntu antribãri la cari lipseashti s-dai apandasi cãndu hii tu xeani sh-azburashtsã cu altsã tiniri. Tsi va s'dzãts? *Hiu de-al ......cu pãrnoanjia ...... dit Vãrgãrii sh-hiu cipan; maia era de-al ......mãrtata la.* ; ama nu pots s-apãndãseshtsã ashi. Va s'dzãds *My name is.* *and I'm from Romania*. Stai pi mindueari sh-para vrei s'dzãts cã *But actually I'm not a Romanian. I'm from a minority living in Romania.* Sh-vrei s'dzãts cã hii armãnu ama nu shtii cumu s'dzãtsi pi englezã la **armãnu** sh-nu shtii cumu s'dai giuiapi ti tsi suntu atselji armãnji.

Aestã va s'hibã dilema a tinirilоru armãnji di tora. Elji s-ducu tu xeani shi s'andãmusescu cu alti milets sh-cunoscu alti valori sh culturi sh-voru s'greascã sh ti cultura a loru.

Ama cari iasti cultura a armãnjloru di tora? Tsi valori au tinirlji armãnji di tora? C ã n d u hii tu xeani dukeshtsã limpidu cã hii altu tsiva di tuti alanti milets, ama nu shtii cãtse. Azã uridinã multi informatsii, azã tinirlji shtiu ahãntea, cunoscu multi culturi shi au hãbari di multi valori.

Ti atsea dzãcu cã nu agiundzi s'dzãts cã hii armãnu sh cã hii altã mileti. Aestã sintagmã easti numã ti unã identitati. Tini akicãsehshtsã tsi ai sh tsi hii mashi cãndu hii nafoarã di soia ta, di miletea a ta, di fara a ta, aclo iu ampartsã deadunu cu alantsã armãmj idyea identitati.

Ama problema tsi a u ai easti cã dukeshtsã altã turlii, cã hii altã turlii di alantsã sh nu shtii cãtse. Ti aestã furnjii dzãcu cã nu agiundzi s'dzãts mashi **hiu armãnu**. Ta s'tsãnemu tu banã aesti valori armãneshtsã, tsi li avemu tuts deadunu, va s'cunushtemu ma ghini patrimoniulu, doara a noastã culturalã. Noi lipseashti s'nã cunushtemu ma ghini cultura. Va s'cunushtemu seamnili a noasti di identitati. Cãndu urdinãmu nafoarã, tu lumi, va sã shtimu s'dãmu giuapi ti tsi culturã avemu. Altã turlii, tinirlji a noshtsã va sh'hibã ayonjea asimilats la alti culturi sh la altã identitati.

P.S. mini hiu tora la master la Colegiulu Evropeanu di Brugge (Belgia) ti ndreptu evropeanu, ti un an di dzãli. La aestu master ari studentsã di 49 di milets; suntu aua sh ditu Gãrtsii sh-li dzãshu la tuts cã hiu armãnã (**vlahã**) shi's hãrsirã cã hiu de-a loru. Tu ahurhita a masterului, cãndu apãndãseamu la ntribarea *cari hiu* sh *di iu yinu*? dsãtseamu cã hiu armãnã. Mashi gretslji sh atselji ditu Machidunii apruchearã tsi iasti atsea **vlahos**; ti alantsã iara multu greu sh vrea daima s-pirmitusescu tsi iasti atselu **armãnu**. Ama mi hãrsii cã tora shtiu cã yinu ditu Romãnii, ama cã hiu niheamã sh-altutsiva.

RAMONA IANUSH

10 di Andreu 2006

YIORYI VRANA

Autobiografie

Hiu unu poetu tsi bãnã
la ziya anamisa di eta yinyits
shi eta unsprãyinyits,

unu poetu tsi si-amintã
canda aeri tahina,
mardzina di Laia Amari,
aclo iu vimtulu lu usucã truplu
sh-nostalyia u vatãmã inima…

Hiu unu poetu
amintatu fãrã patridhã.
Singura-ńi patridhã:

inima…

Amu ayãpisitã unã muleari,
cu fatsa alberã,
amu adghivãsitã
'ndoauã nil'i di cãrts,
amu avutã 'ndoi oaspits,

li vidzuiu Machidunia, Thesalia
sh-Ipirlu,
lu vidzuiu Elimbulu,
iu picurarli armãñi
au idghea lichie ca muzili
shi sãndzili a loru
cãntã unu cãnticu strãvecl'iu,
lu vidzuiu sh-Pindulu iu truplu-a-meu
nu va hibã 'nmurmintatu
dupã aradha a straushiloru,

li vidzuiu Vlahuhorli
spindzurati di tseru,
mi-ncl'inaiu Meteora
tu cubairlu armãnescu
iu pistea da cu mãna di tseru,

li vidzuiu aruvuirili di Athina
sh-Roma
dipu tu sãndzili a meu
tsi s-nicã ca unã amurdzitã
tu Ionica Amari…

Di-apoia,
tutã sivdaia
ñi-u-arcaiu pri Dumnidzã.

Va alasu clirunumie
unu hil'iu,
unã retinã
pliguitã di mushuteatsa a lumil'ei

shi unu ponu tsi va adarã explozie
tu unã metaforã.

29 di Brumaru 2006

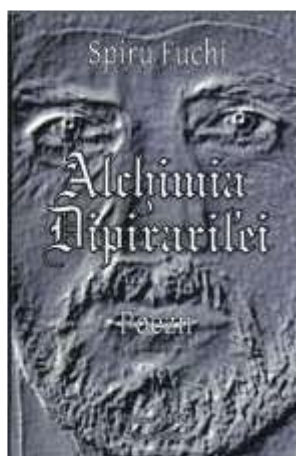
CURSU DI LITIRATURÃ ARMÃNEASCÃ
PrOTLU

TU UNÃ TEZÃ DI DOCTORATU multu documentatã, lucratã dupu metoda s t ructuralistã sh sociolingvisticã shi ursitã di profesoru di la Universitatea Paris V di Paris, Stamatis Beis, anvitsatu ditu Gãrtsii, difturuseashti cã limba armãneascã easti mashi unã limbã azburãtã, cã easti dipu psãnu anyrãpsitã sh cã easti tora fuvirsitã cu kirearea. Autorlu mutri deaproapea catandisea a limbãljei armãneascã azburãtã azã Aminciu, di tuti bãrnurli.

Tu capitolu 1.8, la litiratura armãneascã, elu adutsi aminti ma multsi cãrtsã sh scriitori armãnj, ti paradiymã: CAVALIOTI (manualu tipusitu Venetsia tu 1770, iu avea tricuti 1170 zboarã armãneshtsã arada cu noima a loru pi gãrtseashti sh arbinusheashti), CODEX DIMONIE (manuscrislu bilingvu grecu-armãnescu ditu intrata a etiljei XIX), gramatica armãneascã anyrãpsitã di BOIAGI (Viena, 1813), antologiili ditu eta XX (atseali cama nali andreapti di ZOI PAPAZISI PAPATHEODORU, cãntitsi – 1985, pirmithi – 1996). Vahi Beis nu ari avutã tutã informatsia tu mãnã, ashi s'dukeashti ditu lista a lui, multu shcurtã.

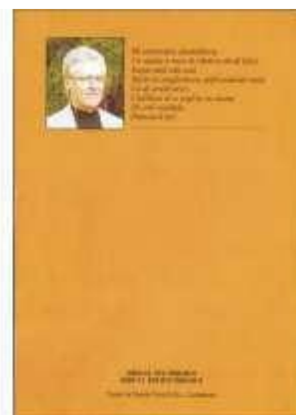
Ta s'dãmu apandisi la psefta ntribari ***AVEMU LITIRATURÃ ARMÃNEASCÃ*** ?, prindi sã ftsemu ndoauã distinctsii. Litiraturã oralã, etnicã di unã parti (cãntitsi, primithi, shicăi,expresii, blãsteami etc.) sh di alantã parti litiraturã anyrãpsitã (tu rivisti, cãrtsã tipusiti di autori icã manuscrisi).

TEXTI LITIRARI, POEMI, ROMANI, THEATRU anyrãpsiti pi limba armãneascã ahurhirã ta

s'iasã tu miydani ditu eta XIX, a tora tu soni, dupu 1990 suntu ma multi ca vãrnã oarã tu isturiia a armãnjloru. Mutrits lista publicatã di THEDE KAHL, iu aduã lucurlu a trei edituri armãneshtsã : **Cartea Aromãnã**, **Dimãndarea**, **Unia** di Skopia. Nafoarã di aesti edituri, tu Arbinushii suntu tipusiti cãrtsã di litiraturã, rivista **micRomania** ditu Belgii ari publicatã texti armãneshtsãm, alti rivisti armãneshtsã : *Fratsia*, *Fãrshirotu*, *Zborlu a nostru*, *Armãnlu*, *Rivista di Litiraturã shi Studii Armãni*, *Daima*, *Armãnamea*, *Deşteptarea* etc.

Itsi litiraturã easti unã turlii di paradiymã tsi aspuni vetea, mirakea, niputerli, catandisea, dukerli atsilui populu tsi zburashti atsea limbã. Unã ntribari yini natural : ashi cum easti Tasso ti italianj, Shakespeare ti englezi, Stendhal ti francezi, cari easti ti noi armãnjlji ?

Pãnã s'dãmu apandisi, s'nã dinãsimu la unu cãnticu di azã, tsi dzãtsi :
« *Ne crois pas que tu vas garder par les larmes*
Ce que tu n'as pas su defendre par les armes ! »

[S'nu pistipseshtsã cã va s'amintsã cu lãcãrnji / Tutu tsi nu putushi s'avegljі cu armili]

Zori easti s'alidzemu tora unã numã, unã boatsi. Siyura easti cã numa a poetlui nã treatsi a tutuloru pitu minti, atselj tsi adyivãsimu dealithea litiratura armãneascã, icã avdzãmu muabets di la altsã tsi tsi cãrtsã s'tipusescu.

Unã boatsi fãrã preaclji easti SPIRU FUCHI ditu Arbinushii, tsi scoasi pãnã tora trei cãrtsã di poezii : **Soari disicatu** (1996), **Cãntitsi barbari** (2004), **Alchimia a dipiraril'ei** (2006). Cara s'eara dupu axia a loru, vra s'alidzeamu tuti poemili a lui ta s'li adyivãsimu ninga sh ninga. Maxusu atseali cãntitsi barbari, ti cari KIRA MANTSU dzãtsi cã au metafori antruisiti tsi

agudescu inima. Ca alchimistu anvãlitu tu mistiryió, Spiru Fuchi ahstsã cu puteari lirica armãneascã di la plãngulu sh melancolia a bãrnuriloru Murnu, Tulliu, Boga, Nasta, Merca. Elu acãtsã cu mintea calea nsusu, vãrtoasã, cãtã soari, inshi ditu murmintsã disicatu, pliguitu, ama nu armasu, nu azvimtu, nu lãhtãrosu. Spiru Fuchi easti revoltatu di alienarea a armãnjloru, tsi s'anduplãseashti ca unã pasivitati, tsi agãrsheashti suflitlu singuru, shcretu :

Namisa di voi, / easti suflitlu di poetu, / armasu singuru, / armasu shcretu !...

Ama poetlu ari n gepi daima ironia.Tragedia nu'lu fatsi demodat, ridicol icã revolutsionaru. Elu nu yini cu unã ideologiii, nu yini ancãlaru ta s'tragã azvarna cu elu laolu. Poetlu aduki, akicãsi cã kirolu ti miryiuló dusi sh cã surpã Moscopolea ditu suflitli a armãnjloru.

Conceptulu di *curbani* easti nafoarã di modã azã. Lumea arhaicã, di zãmani armãneascã avea ca thimelju moral curbanea, pidimolu, nicumtinata zdruminari a kirolui, vãtãmarea tu lucru. Mutritã di aua, di azã, ditu bana tsi tinjiseashti arihatea, confortulu, uidiia, atsea banã ca unã furtii tsi vrea purtari cu miraki tu itsi kiro, tu aradã, tu fumealje, tu farã, easti tora canda unã ascezã, unã paradiymã ti ayiuseari. YIORYI GODI bãgã oarã la aestã alãxeari moralã, la aestã shtsari di axii sh ti atsea caftã ca tu unã yilii s'veadã tu lumea di azã seamni ditu « atselu kiro » Elu nu s'ankeadicã di formi, di prosuplu alãxitu, elu veadi daima ketsarli, tsi cara arãulu curã, *a s'hibã cã.*

Aestã formulã logico-sintacticã dispeaturã lumea sh aflã cã omlu, armãnlu, ari unã identitati, idyea tu forma a ljei, pistipseashti Godi, a s'hibã cã seamnili tsi s'vedu pisuprã s'alãxirã. Prota elu adukeashti cu nheamã zori cã multi elementi kirurã : *cãrlibana, tãmbarea, maslu, metura,mãrtsiclu di gusha a ñelui, bãrgacea ti*

ancl'igari laptili, calu, birbil'i. Dinãcali, alti elementi suntu deanvãrliga, lumea lishurã di pidimo, poetlu nu easti anvirinatu, s'hãrseashti ti kirolu modernu : *cundil'u, cartea, pãputsã nghilicioasi, pirifana maxi, praxea di cãsãbã, apa ti'a beari tsi yini ditu stizmã.*

Godi nu-ari ti tsi s'anvirineadzã, s'hibã nostalgicu, cãtse elu shtii : nu tu lucri bãneadzã suflitlu, nu tu stranji, tu materii, tu cãtãndii. Poetlu nã adusi di mãnã pãnã aua, nã urnipsi ca tsiva cilimeanj sh nã difturusi paradoxulu : *niu picuraru.* Deapoa, nas Dalai Lama, tãcu.

Mushuteatsa tu poemili anyrãpsiti tu limba armãneascã yini ditu minãrli a suflitului zuyrãpsitu : trãmãndanã, njilã, arãsu.

Vrearea ti banã s'alumtã cu mirãkili, cu ziya urnipsitã ta s'tsãnã isa dorlu sh dizbãrnarea, cãtse omlu ari nãdii, vreari, zurleatsã, tãmahi, nkizmu, stuhinari, yinati, orixi, ponu, caimó, lishureatsã, eryu, pirifanji, glãreatsã, harauã, livindeatsã, frunimie, lãhtarã, hãtãri, tinjii, amahi, cuveti, pãnã s'anveatsã isihia.

Ashi elu s'anfarmãcã sh lãhtãrseashti ti unu zboru, ti unã mutritã. Cãtu aspuni ditu aesti cu prosuplu, cu vidzuta easti rezultatlu a praxiljei. Unu poetu daima va s'caftã s'aspunã ndreptu tu zboarã icã pritu metafori atsea tsi alantsã nu au kiro s'aleagã, s'discaci, s'minduiascã, s'uidiseascã tu zboarã.

Omlu nu ari adyiu sh nu va s'aspunã cã vrearea a lui ti banaã s'alumtã cu yinatea, cu vrearea, cu nkizmulu, cu nvirinarea, cu tãmahea, cu eryulu, cu mirakea. Ama poetlu greashti ti tuts :

Cilãstãsimu / Ti pãni / Ti adzã sh ti mãni […]
Pãnã s'ca angãldãsimu, / Lomu cãlicea shi ankisimu…
(Godi, **Cãftãri**)

... cã Moscopoli, Moscopoli a noastrã
adãrãmintlu genialu a Armãñiloru
ni cã u amu vidzutã,
ni cã u amu cãlcatã,
ni cã apucai s u plãngu…
(Fuchi, **Ma dialihea easti altã soi**)

MARIANA BARA

Prota pãristiseari di modã armãneascã

…fu andreaptã tu arada a Dzãlilor a Culturãljei Armãneshtsã di Constantsa,
treia editsii, ditu avgustu 2006-
di designer LUIZA POPESCU

Ti aestã paradã sã zburã multu tu armãnami, ama sh-tu mass-media, cãtse fu unã premierã ti armãnj, sh t-atsea avu ayonja ecou, sh ti Ayiu Dimitri Bucureshti, fu aspusã ninga unã oarã. Prezentarea fu xanaaspusã sh la TV, la emisiunea *Jolie* – Jolie, ali Catrinel Sandu.

Sh cu agiutorlu al Dumidzã va s'hibã iara.

Luiza easti una tinirã armãnã di Pipera, studentã la ASE sh la Integrari Europeanã Bucureshti, ama naima marea a ei vreari easti moda. Ea anvitsã design vestimentar la Universitatea Popularã "Ioan Dalles" di Bucureshti.

Ti tsisprã minuti di pãristiseari, ea lucrã 2 meshi nãinti: adrã stranjili, aflã feati armãni (cã vrea sã scoatã armãnili tu migdani, fronimi, msheati, cu praxi cum suntu) ta s'iasã pi scenã, ama cari nu avea adratã modelling, sh la ea acasã yinea tutã lumea ta s'anveatsã s'imnã pi podium di la Camelia, adrã muzica, cafi fustani avu iholu a ljei.

Colectsia "*Cuscãrli*" ali Luizi Popescu adutsi pi podiumu atsea oarã ditu numtã, cãndu cuscãrli yinu s'u lja nveasta. Ti atsea tu arhurhita a spectacolului YANULA GHEORGHE cãntã "*Nu-nj ti-arãdi, featã* njicã".

Creatsia uidusi ti harauã modernismlu cu adetsli armãneshtsã di numtã. Contrasti adusi arada, anda dzeamini, stiluri ahoryea ufilisiti deadunu, cruieli feminini, linii suplã, fluidã, kindimati / aplicatsii cusuti di mãnã, tuti furã parti a unui scenariu ghini andreptu tsi avu ca temã un momentu ditu numta armãneascã.

Ia tsi azbura ti cultura materialã armãneascã: ciuprãchi, poami dati la nveasta, gãitani, gadafei, sirmã… Ama ma nsusu di tuti, furã msheatili feati armãni - *TASIANA GOGA, ANA GRANZULIA*, MARUSHA GHEO*RGHE, CAMELIA COJOCARU-ZISU, GEORGIANA DARGATE, MARIA ARNAUTU, GEORGIANA POPESCU, IOANA OMBASH*, VANGHILITSA NASTU, MIHAELA NASTU, DELIA PACEAGIU, ZOIA NACE.

Alãxiti cu stranji moderni, s'minarã tu unã coregrafii sh unã muzicã aleaptã di *Alex*. Goagea sh tuti deadun featsirã dealihea un spectacol.

Prezidentulu FUEN (Federal Union of European Nationalities), domnulu Romedi Arquint di Helvetsii, oaspi la Dzãlili a culturãljei a noasti di Custantsa, cari vidzu moda armãneascã fu mãyipsitu di manifestarea a armãnjiloru, ama naima multu fu hãrsitu di pãrãstisearea di modã.

Adriana Docu, avocata a noastã multu vruta sh alãvdatã, anda u antribam cum vidzu colectsia, nã dzãsi:

Fara Armãneascã dit Romãnii la Pãlatea Cotroceni

Andamusi cu dl Teodor Baconschi

Dzuua di 21 di Andreu 2006, la Pãlatea Cotroceni, unã delegatsii a Farãljei Armãneascã dit Romãnii fu aprukeatã la dl Teodor Baconschi, consilierlu pi problemi di politicã internã a Prezidentului Traian Bãsescu. Eara pitricuts di la Farã: **Florentina Costea** – *Secretar General* a Farãljei, **Chirana Darlaiane** – *avocat, persoana tsi u reprezintã Fara* tru ligãturli cu institutsiili, tru plan juridic, **Constantin Caracoti** – *Vitseprezidentul a Farãljei ti Problemi di Anvets*, **Stelian Damov** – *Prezidentul a Fãlcariljei Bucureshti*.

Andamusea avu scupolu sã spunã shi s-dipunã un memoriu ti Prezidentul ali Romãnii, prit cari ãlj cãftãm s-hibã pãzãripsitorlu (mediatorlu) a dialoglui anamisa di sutsata „Comunitatea Aromãnã din România" sh atseali institutsii a cratlui tsi au borgi s-da apandisi shi s-li bagã tu lucru cãftãrli a organizatsiljei a noastrã, tra s-treacã ma largu di ambodyiul a muabetslor dit aestu chiro.

Fara shi spuni vrearea s-yinã dinintea a Prezidentului ali Romãnii, ta shi s-lj-aspunã problemili tu unã muabeti tinjisitã cu Nãsu.

Florentina Costea dishcljisi muabetea cu unã shcurtã zuyrãpseari a Farãljei Armãneascã dit Romãnii: imnaticlu a ljei di anda s-timiljiusi, numirlu a membrilor pãn tu aestã oarã, fãlcãrli ditu hori sh-cãsãbadz, lucurlu dizvãrtitu tu aeshtsã trei anj dit soni, proiectili tsi avemu tu umuti, sutsaticlu cu alti organizatsii, ama sh lucurlu deadun cu institutsii, tu plan european shi internatsional.

Stelian Damov s'dinãsi la identitatea a armãnjilor, luyurii ti tsi nu poati s-aibã pãzãripseari („nenegociabil"). Spunearea a identitatiljei easti un lucru di vreari, ti cafi insu, iara Fara Armãneascã ari, toradioarã, cama di 6.000 di membri tsi u spusirã aestã vreari (minduitã). Tu chirolu di azã, tsãnearea tu banã a limbãljei shi a culturãljei poati sã s-facã mashi atumtsea cãndu armãnjilji va s-hibã nyrãpsits ca minoritati, aestu lucru easti atsea ma buna cali ti andridzearea a problemãljei shi nu easti un scupo ti altu sinferu!

Costantin Caracoti pãrãstisi catandisea a cursurloru optsionali ti adets sh limbã armãneascã, andreapti macsus Constanţa shi cilãstiserli tsi s-featsirã pãnã tora ta limba armãneascã s'hibã tinjisitã ca limbã maternã tu programa shcolarã.

Di cara ascultã delegatsia, dl. Teodor Baconschi lo zborlu sh ahurhi dialoglu. Ma multi ntribãri shi apandisi avurã tu scupo s-limbidzascã cãftãrli/minduita a Farãljei: reprezentativitati, numirlu di armãnj tsi bãneadzã tu Romãnii, cilãstiserli, cãftãrli fapti tu treilji anj dit soni, sinferurli a Farãljei, contextul tu kirolu di tora. Paturlji membri ditu delegatsii u scoasirã tu videalã andriptatea, cu zboarã tinjisiti sh-limbidz.

Chirana Darlaiane u tricu moeabetea tu planlu juridic sh angricã pi cãftãrli fapti di Fara Armãneascã dit Romãnia cu scupolu ti amintarea a statutlui di minoritati natsionalã, aspusi nomurli pi cari s-andrupãscu aesti cãftãri.

Purtaticlu a pitricutslor di la Farã alãxi turlia a ntribãrlor a domnului Baconschi, tru idheea cã eali furã multu ma tinjisiti – la obiectu shi scoasirã cã ari miraki s-u cunoascã sh-nãs catandisea alithea. Nãscãnti ori, ãl duchim canda andrupa, sh cã nu tradzi mãnã s-hibã pi idyea mindueari cu cãftãrli a noastri.

Ndauã momenti tsi multu acatsarã locu :

1. Chirana Darlaiane cundilje ti anami catandisea juridicã shi spusi cã tru cãftãrli pitricuti la institutsiili a cratlui fumu sertsã, dupu nomu, exigentsã (riguroshi). Tru idyea idhei, scoasi tu migdani cã aesti cãftãri lipsea s-hibã mutriti, minduiti mashi tru plan juridic, cãtse opiniile tsi li spusirã oaminjlji di nafoara a Farãljei nu au axii juridicã sh nu pot s-acatsã loc tru analiza juridicã, cãtse institutsili cu puteari au borgi s-da apandisi ti ndridzearea / bãgarea tu lucru a cãftãrlor.

Ea adusi aminti sh urminia faptã di *Consiliul Natsional ti Curmarea a Discriminariljei*, cari recomandã a Guvernului tra s-cilãstãseascã ti amendarea a Apofasiljei di Guvernu nr. 589/2001, cãtse aestã fatsi cali ti discriminari.

2. Chirana Darlaiane difturusi apufusitã urminiili fapti cãtã institutsiili dit vãsilia a noastrã di partea a *Comitetlui Consultativ ali Conventsii Cadru ti Avigljearea a Minoritãtslor Natsionali*, tu documentul cu numa Doilu Aviz Consultativ ti România, apufusit Strasbourg tu 24 di Brumar 2005, prit cari suntu urnipsiti autoritãtsli s-andrupascã, s'agiutã tsãnearea tru banã a culturãljei şi a identitatiljei a armãnjiloru shi s-anchiseascã un dialog, unã muabeti macsus ti aesti problemi.

Fara Armãneascã dit Romãnii acatsã tu isapi cã valorli a democratsiiljei shi pistusinea tu andridzerli tsi li adutsi cu hãiri dialoglu, muabetea suntu lumãchili a achicãseariljei şi a andridzeariljei ti itsido turlie di cãftari faptã di cetãtseanj la institutsiili a statlui, institutsii isticli fundati ta s-lj-aveaglj shi s-lã apãnghiseascã sinferurli.

3. Costantin Caracoti adusi tu muabeti apofasea a Ministrului a Anvetslui (Andrei Marga, dit 1998) tsi eara multu ma disfaptã di aestã di tora di la Ministerlu ti Praxi sh Xitãxeari, acã nomlu tu dumenea a anvetslui nu s-alãxi. Ministrulu Marga didea cali ti intrarea a limbãljei armãneascã tu programã ca limbã maternã.

Domnul Teodor Baconschi ascultã giueapea a noastrã shi u spusi nãetea cã va s'caftã cãljuri ti ndridzearea a lucãrlor. Domnul Teodor Baconschi pãrãstisi dauã planuri: a) un „polim" ti lungu kiro, tsi caftã alãxearea a nomurlor di tora, b) problemi tsi pot s-hibã ndreapti tu oarã sh apufusiti, cum easti anvitsarea a limbãljei armãneascã tu sculii, ca limbã maternã.

Stelian Damov silighi mesajlu di bitisitã tsi spuni cã „tu itsi catandisi, Fara va li ducã ma largu cilãstãserli cu cãftãrli ti nyrãpsearea a armãnjilor ca minoritati natsionalã". Chirolu ti un „polim" ti lungu kiro lã-agiutã a-armãnjilor, cãtse di tsi treatsi kirolu, Fara s-anvãrtusheadzã em pi plan internu, iu tãxi cã pãnã tu inshita a anlui 2007 s-agiungã la 10.000 di membri, em pi plan externu, ca membru tru arada a organizatsiilor europeani cu cari ari sutsaticu.

Pitricutslji a Farãljei si spusirã cãndãsits cã domnul Baconschi easti omlu naima uidisitlu ta s-u dishcljidã calea ti achicãseari dinintea a Prezidentului Traian Bãsescu, andicra di cãftarea a noastã sh-cã dupã aestu dialogu sh ghivãsearea a cãrtsãlor pitricuti, va nã agiutã ta s-avem unã videari / andamusi cu Nãsu.

Tu oara ditu soni, Florentina Costea gri pi limba armãneascã: „**Dealihea duchimu cã aestã andamusi easti di mari simasii sh trãdzemu nãdia cã va s-dutsets ma largu zborlu a Farãljei. Tihi sh-harauã ti tutã taifa**!". Cadealihea, dl. Baconschi nu achicãsi ici tsiva dit urari, arãsi sh-te-atsea alãcsi zboarãli pi limba romãneascã.

Delegatslji a Farãljei furã pitricuts cu tinjii sh-cu inima dihscljisã di domnul Baconschi, muabetsli furã hãirlãtitsi sh tsãnurã aproapea 50 di minuti. Nã dispãrtsãm di nãs cu sumarãslu pi budzã sh-cu hiratimati, deadim mãna, tu unã hãvaie di uspitsãlje/relaxatã, shi-lji dururismu a d-lui consilier cartea anyrãpsitã di Nicolas Trifon, **Les Aroumains - Un people qui s'en va**.

Turlia sh arada tu cari fu faptã muabetea, oara tsi nã u ahãrdzi shi sinferlu tsi lu spusi andicra di problema a armãnjilor pistipsimu cã easti un lucru amintat di Fara Armãneascã di Romãnii, cãtse fu ti prota oarã tu istoria ali Romãnie, cãndu la Administratsia Prezidentsialã furã zburãti ufitsial sh institutsional nãetsli a armãnjilor ta s-hibã tinjisits cu ndrepturli di minoritati natsionalã.

Cu Papu Cãrciunu la sutsatã

Cãtse ti sãrbãtorli di iarnã Pap Cãrciun alagã s-aducã hari ti tuts ficiuritslji, Sutsata Culturalã Armãneascã ãlu cãlisi s-dãnãseascã niheam s-ascultã niscãndi puizii sh cãntitsi armãneshtsã.

Ti atsea tu dzuuã di 23 di Andreu 2006, ficiuritslji s-adunarã la Sutsatã s-lu-aproachi Pap Cãrciun ashi cum shtiu elji ma ghini, cu puizii, cãntitsi sh arãsu. Paplu shidzu ninga brad sh-mutrea cu mirachi programlu tsi lu-andreapsirã ficiuritslji ditu pareia di la sculia numirlu 58 di Bucuresti, andreaptã sh urnipsitã di Tana Oprea sh pareia di ficiurits di la sculia numirlu 1 di Voluntari, andreaptã di prof. Chiratsa Gheorghe. Elji cãntarã colindili "*Dishcljidi usha armãne*" sh "*Anchisim t-as colindãm*" tsi lj-adrã parintsãlj sã sh-dishclidã suflitlu.

Di la sculia nr.58, Tima Alexandru aspusi una puizii di Toma Enache sh di la sculia nr. 1, Bucur Georgiana aspusi "*Colinda*" sh Vieru Alexandru "*Colindi melindi*".

Pareia **Pilisterlu**, ãl cÃnoashti di njicã Pap Cãrciun sh vini cu nãi pilisteri s-cãntã sh s-nã oarã "*Trã multsã anj Cãrciunlu*".

Ama tora ma multsa ficiurits cãftarã s-shadã pi dzãnucljili al Pap Cãrciun sh s-aspunã cãti vãrnã mushuteatsã. Ashi vinirã andreapti doauã armãnici dealihea, Carmen sh Daniela Canciu, cari alaxiti tu stranji armãneshtsã aspusirã nã puizii ti paplu. Unã altã fiticã aspusi niscãnti cãntitsi cu avghiulia maxus s-nã ciuduseascã. Ficiuritslji, tsi eara multsã di multsã, nu fudzirã ninti s-ljea cu mirachi unã hari di la Pap Cãrciun.

Ti tuti aesti hãrseri a ficiuritsloru avu angãtan naima multu Costel Farmazon, membru tu consiliul di cumãndãseari a Sutsatãljei, cari andreapsi hãrli cu agiutor di la Sutsata Culturalã Armãneascã sh di la Fãlcarea Bucureshti a Farãljei. Sh-altsã armãnj avurã mirachi sh-adusirã cãti unã dultseami ti ficiurits.

Ti atsea nu lã si fudzea a ficiuritsloru, a pârintsâloru sh a cama tricutsloru sh nitsi al Pap Cãrciun! Elu tãxi cã pisti un anu as treacã iara s-veadã desi fumu froninj.

Ianula Gheorghe

Noapti Sãmtã di Cãrciun

Chiro di iarnã, cu cãljiuri uscati sh-arãts, fãra neauã anghilicioasã, ma cu vimtu tsi-ashcljimura ca lamnji pit lumãchi ancãrfãsiti. Tricu oara-a numtsãloru sh-a arãdzaloru mushati, anda s-adunã Armãnjili sh-tinjiseascã adetsli, sh-aghãliseascã orixea di muabeti, cãntic sh-gioc. Easti, vahi, oara-a pirmithilor dzasi di paplu ninga focu.

Ama, cum s-adari s-le adunji tu-un loc cãnitisli sh-giocurli armãneshtsa, tsi curã toamna deadun cu yinlu dultsi dit ayinjiurli anjiurizmati, cu pãrmithili sh-cu shicãili di vãr chiro, dzãsi ashi cum mashi Armãnjili pot s-lã dzãcã.

La aestã antribari deadirã giuiapi featili shi fciorlji di la Consiliul a Tinirlor Armãnji, tsi andreapsirã tu 23-li di Andreu, tu hanea "Portofino" di Custantsa unã mushatã andãmuseari. Elji sh-avurã tu umuti s-aducã tu geanlu a Armãnjiloru nã chicutã dit haraua ayisitã asprânditã dit analtu di Steaua di Cãrciun. Culindili di Cãrciun furã sibebea ti cari s-ascularã 150 sh-cama di tiniri, aducândalui cu elji seatea di banã shi vrearea hãrioasa tsi lã undzeashti tu anjili a lor.

Deadun cu multsã tiniri di Custantsa, furã cãlisits sh-oaspits di Bucureshti ta s-avdã urãrli adrati pi cãntic di multsã cântãtori Armãnji: Hrista Lupci, Gica Coadã, Constantin Stere(Nini) sh-Dinca Gospodin.

Cãntitsli alina sh-dipunea, tritsea pitu gean ca yitrii, multu dultsi cãtivãroarã, altiori ca zghic sh-bumbunidzari. Sh-injinjili tiniri bãtea ca unã, cãndu cu vreari, cãndu cu ahti, dupã cum lã adutsea canticlu.

Cu cuvenda-lji dultsi, ashi cum ãl shtimu, Hrista Lupci ampiltea pi cãntitsli a lui sh-ndoauã adutseri aminti dit anjili tricuts. Sh-cafi cãntic tsi-l cãnta, deadun cu fluiara-al Sorin Lupci, adutsea nã chicutã dit iholu di zãmani, aruptã canda dit hoarili armãneshtsã di vãroarã.

Tsi mushat s-muta boatsea alu Gica Coadã tu hanea amplinã di tiniri Armãnji! Vrut multu di tinirami, Gica adusi pit cãntic unã mari harauã tu geanlu a loru. Cãntau tuts deadun shi zboarãli a loru erau achimata fuviroasã. Pit boatsea lor cãntau pãpãnjili shi s-pãrea ca vazi di la veclji pãnãiri dit muntsãlji a Pindului. Sh-cum iholu armãnescu s-andreadzi cama ghini pi doauã bots, Gica Coadã cãntã deadun cu Hrista Lupci sh-nu shtiu cara s-duchirã cu cãtã tinjiji i-ascultau alantsã. Numa loru iasti anyrãpsitã dimultu tu inima Armãnjiloru sh iasti tsãnutã ca yishteari, nu mashi ti boatsea loru, ma ti doara tsi lã u deadi Dumnidzã ta s-tsãnã yiu un lao tsi-u caftan ascãpitata.

Unã ducheari nauã adusirã tu cãnticlu armãnescu Constantin Stere(Nini) sh-Dinca Gospodin. Stihurli a loru i a puetsloru clasits furã bãgati pi melodii cu iho Armãnescu, ama sh-cu chicuti di modernismu.Shicãili alu Dinca Gospodin adusirã arãslu pi budzãli a oaspitsloru.

Ca la tuti alanti andãmuseri armãneshtsã, Pãrinteasca Dãmãndari adusi aminti borgea tsi u ari cathi Armãn, borgi alãsatã pit stihurli al Belimace di pãpãnjili a noshtsã.
Tu soni, anda oaspitslji nu mata arãvdarã s-sheadã mpadi, ma s-mutarã s-gioacã, s-teasi un cor di trei dipli, achimatã di trupuri tiniri, ligãnati pi iho armãnescu. Giuca shi s-minduia cã va s-yinã sh-alti dzãli di sãrbãtoari: Cãrciunlu, Nãulu An…

Sh-ashi cum aleapsirã sh-dzuua, aprindu Cãrciun, fu un lucru ca dealihea ghini minduit. Aestã sãrbãtoari, tu cari tinjisim amintaticlu a Hristolui, aspuni a tuturor unã nauã ahurhitã. Aestu bãrnu di tiniri Armãnji s-pari cã ari multi te-a dzãtseari, ashi cum adrarã sh-altsã nintea a loru sh-cum, cu volea-al Dumnidzã, va s-adarã sh-alti bãrnuri tu yinãtoru.

Tricu…Unã andãmuseari ca multi alti, vahi ma tu bitisitã alidzeai mushuteatsa aleaptã sh-tinjia hrisusitã tsi u ancljinarã aeshtsã tiniri a farãljiei armãneshtsã.S-lji-aflu cãbati? Mashi unã: cã nu sh-fu hanea di multi ori ma mari, s-lji-ancapã tuts atselji tsi duchescu vreari ti armãnami, tuts atselji tsi-a-s trimbura anda a-s-muta pit cãntic zboarãli: "Hai mutã caplu Armãne!"

Era tsi nu sh-era…Eara unãoarã un popul chirut tu Balcani, tsi sh-caftã dzuuã di dzuuã numa. Arãit pi ahãti vãsãlii, angricatu di ponlu-a xeanãljiei, s-tuchea tu ascãpitatu. Sh-aumbrili chirolui tritsea shi s-lãia, zundanea crishtea sh-atsel popul lua ta sh-chearã numa ti daima. Ma, ca pi inatea chisãljiei, fidãnjili, cu tserli apreasi tu mãnji, featsirã lunjinã sh-grirã cu boatsi mutatã: "Noi him ARMÃNJI!". Sh-ahãt cu puteari astringu numa la cheptul a lor tinir, di nu-a s-poatã cana s-u-azmulgã shi s-u-arucã tu-agãrsheari!

Mihaela Liuta

Iancu Mataranga va oara Anlu Nau hariosu

Avocat
Chirana Darlaiane

Zboru ti andamusi semnificativi

Tu bana a noastã, sã stihiseashti s-nã stãvrusim cu niscãntsã oaminj i cu un chiro istoricu cari s-da puteari mari a proiectilor a noasti. Aesti andamusi aleapti au harea s'alasã toarã, unã vãrtoasã influentsã tsi poati ma efcula s-facã i s-u umplã mira a noastã. Idye poati s-hibã shi ti unu populu : niscãnti ori shi niscantsã oaminj apufusirã tu isturii nvãrtushearea i slãbintsa a banãljei a lui istoricã.

Fara Armãneascã dit Romãnii sh-lo borgea istoricã ti scutearea tu migdani a identitatiljei a popului armãnescu ca popul ahoryea anamisa di alanti, iara tu alumta a noastã ta s'ascãpãmu shi s'crishtemu civilizatsia armãneascã, mira a noastã s-astãvrusi cu oaminj i chiro istoric, cu ma ptsãnã simasii, i alti ori di mari sinferu ti noi.

Luyursescu cã tu arada a momentilor shi a andamusilor di simasii easti shi atsea dit dzuua di 21 di Andreu 2006, di la Pãlatea Cotroceni, cu dl Teodor Baconschi, consilierlu pi problemi di politicã internã a Prezidentului Traian Bãsescu.

Vahi ti multsã di noi, dl Baconschi easti nicunuscut, ama ti atselji cu orixi ti lumea spirituala shi cu seati ti marea cultura shtiu cã nasu easti un mari filosof, teologu shi anyilicit diplomat.

Tu delegatsia di la Farã tsi avu tinjia sã s'andãmuseascã dl Baconschi eara Florentina Costea – Secretar Gheneral la Farã, Chirana Darlaiane – avocatu, Costantin Caracoti – Vitseprezidentu pi Problemi di Anvets a Comunitatiljei, Stelian Damov – Prezidentu Fãlcarea Bucureshti a Farãljei.

Tu aestã andamusi aveam nãetea ta s-pitritsemu unu memoriu cãtã Prezidentul ali Romãnii prit cari cãftãm medieарea a dialoglui ti alãxearea a aradãljei di comunicari anamisa di organizatsia a noastã shi institutsiili a cratlui.

Strateghia a noastã eara s-nã andãmusim prota cu dl Baconschi ta sã-lj zburãmu ti alumta a noastã shi ta s-cãftãmu agiutoru ti ndruparea a interesilor a noasti dinaintea a Prezidentului Traian Bãsescu, ahtari turlii s-avem ndreaptã unã andamusi iu s-avemu oarã sã zburãmu ti problemili a Farãljei tu un dialog salami cu Nãsu.

Andamusea vrea s'eara di aradã, u minduiamu formalã, ashi cum s-duchi tu nchisita a moabetiljei, cãndu zburãmu ti catandisea a Farãljei. Avumu angãtanu di scoasimu tu migdani shi angricãmu ti simasia identitarã shi educatsionalã shi apofasea sãnãtoasã a membrilor a Farãljei ta s-hibã pricunuscuts *de jure* ca grup etnic ahoryea.

Dupã aestã cuvendã, dl Teodor Baconschi s-misticã tu moabeti shi shtsã dialoglu cãtã unã comunicari dishclisã, sh putu ca prit nascanti antribãri, s-aproachi apandisi tsi s-limbidzascã catandisea a Farãljei tu aestã aradã.

Juridicu, fu ascoasã tu miidanã gaireatea a Farãljei Armãneasca dit Romãnii ti nchirdãsearea statutlui di minoritati natsionalã shi thimeilu dupu nom pi cari s-ndrupashti aestã cãftari.

Spusimu cã institutsiili tsi au borgea s-mutreascã cãftãrli a Farãljei nu mutrirã aesti cãftãri juriditsi, ama loarã tu ziyã mindueri viniti di ma multi pãrtsã, minduieri tsi nu au axii juridicã shi nu pot ta s-acatsã loclu di analizã juridicã hasã.

Ta s'cunoascã apofasea a noastã ta s-ascapãm di la chireari civilizatsia armãneascã shi atsea cã him sumu aputrusearea a chirolui, ãlji durusimu a dl Baconschi cartea al Nicolas Trifon, **Les Aroumains - Un people qui s'en va**, unã carti tsi fatsi timbihi ti piricljiul di chireari a popului armãnescu.

Ti tsi luyursimu cã andamusea di la Pãlatea Cotroceni fu un evenimentu di simasii ti noi shi tsi amintãmu cu aestã andamusi?

Prota - ndrupumintul a personalitatiei a domnului Baconschi, cari ngreacã multu ti noi institutsional, prit axiia a lui personala sh profesionalã.

Deftura - dl. Baconschi ari scupo ti unã achicãseari cu dichi a problemãljei a noastã di partea a Prezidentului Traian Bãsescu, sh poati s-agiutã ca miletea armãneascã s-aibã ma bunã tihi shi s-u facã tu soni pricunuscutã *de jure* shi aprucheatã cu identitati ahoryea.

Avem pisti cã prit aestã andamusi Fara Armãneascã trapsi trã ninti calea ti umplearea a scupolui a nostu, ta s-videmu tu banã ti populu armãnescu ndrepturli tsi lj si pricadu, isa cu alanti populi.

Despre întâlniri semnificative

În viaţa fiecăruia dintre noi, există anumite momente în care ne intersectăm cu oameni sau circumstanţe social-istorice care dau o forţă majoră proiectelor noastre. Aceste întâlniri speciale au darul de a lăsa în urma lor o puternică influenţă ce poate conduce la înlesnirea şi împlinirea destinului personal. Asemănător stau lucrurile şi în cazul unui popor: anumite circumstanţe şi persoane au fost şi pot fi hotărâtoare pentru propăşirea sau slăbirea fiinţei istorice a acestuia.

Comunitatea Aromână din România a preluat sarcina istorică de afirmare a identităţii poporului armânesc ca popor distinct în raport cu oricare altul, iar în bătălia noastră de a păstra şi promova civilizaţia armânească, destinul nostru s-a întretăiat cu numeroase persoane şi momente, unele mai puţin semnificative, altele de o importanţă majoră pentru noi.

Socotesc că în categoria momentelor şi întâlnirilor importante se înscrie şi întrevederea ce a avut loc în ziua de 21 decembrie 2006, la Palatul Cotroceni, între o delegaţie a Comunităţii Aromâne din România şi dl. Teodor Baconschi, consilierul pe probleme de politică internă al Preşedintelui Traian Băsescu.

Probabil că pentru mulţi dintre noi, dl Baconschi este destul de necunoscut, însă cei interesaţi de lumea spiritului şi a marii culturi ştiu că dumnealui este un foarte important gânditor al celor divine, filosof, teolog şi un strălucit diplomat.

Delegaţia care a reprezentat CARo şi care a avut onoarea să-l întâlnească pe dl Baconschi a fost compusă din Florentina Costea – Secretar General al Comunităţii, Chirana Darlaiane – avocat, Costantin Caracoti – Vicepreşedinte pe Probleme de Învăţământ al Comunităţii, Stelian Damov – Preşedintele Filialei Bucureşti a Comunităţii.

Scopul administrativ al acestei întrevederi a fost acela de a înainta un memoriu adresat Preşedintelui României prin care îi solicitam medierea dialogului în vederea schimbării registrului comunicaţional dintre organizaţia noastră şi instituţiile statului.

Strategia noastră a fost aceea de a avea o întâlnire premergătoare cu dl. Baconschi pentru a-i prezenta cauza noastră şi pentru a-i câştiga sprijinul în susţinerea intereselor noastre în faţa d-lui Preşedinte Traian Băsescu şi astfel, să construiască o atmosferă favorizantă pentru o întrevedere unde să avem posibilitatea expunerii problemelor Comunităţii într-un dialog direct cu Domnia Sa.

Întrevederea trebuia să aibă un caracter formal, ceea ce s-a şi întâmplat în deschiderea discuţiei când a fost prezentată situaţia Comunităţii. S-a urmărit sublinierea şi reliefarea importanţei aspectului identitar şi educaţional, precum şi hotărârea de nestrămutat a membrilor CARo de a fi recunoscuţi de jure ca grup etnic distinct.

După aceste prezentări, dl. Teodor Baconschi a intervenit şi a transferat discuţia în zona dialogului şi a comunicării deschise, ce i-au dat posibilitatea ca prin intermediul unor întrebări, să primească răspunsuri lămuritoare referitoare la poziţia şi situarea Comunităţii în contextul actual.

Din perspectivă juridică, au fost subliniate demersurile efectuate de Comunitatea Aromână din România în vederea obţinerii statutului de minoritate naţională şi a temeiurilor legale pe care se întemeiază aceste demersuri.

S-a evidenţiat faptul că instituţiile investite cu soluţionarea petiţiilor CARo nu au analizat aceste cereri exclusiv din perspectivă juridică, ci au avut în vedere opinii exprimate de terţe persoane, opinii care nu au valoare juridică şi nu se pot substitui analizei juridice.

Membrii delegaţiei au urmărit să transmită interlocutorului că armele CARo sunt construirea unei comunicări eficiente cu instituţiile statului, încrederea în valorile democraţiei şi în virtuţiile dialogului. CARo consideră că acestea sunt elemente constitutive ale înţelegerii şi rezolvării oricărui tip de solicitări adresate organismelor special concepute pentru a ocroti şi a apăra interesele fiecăruia dintre noi.

Pentru a evidenţia prin contrast hotărârea noastră de a salva civilizaţia armânească şi faptul că nu suntem total supuşi sub vremi, i-a fost oferită d-lui Baconschi cartea lui Nicolas Trifon „The Aromanians - Un people qui s'en va", o carte care subliniază iminenţa pericolului dispariţiei poporului armânesc.

Ce temeiuri avem pentru a socoti că întrevederea de la Palatul Cotroceni reprezintă un eveniment important pentru noi şi ce am câştigat prin această întrevedere? În primul rând, obţinerea sprijinului unei personalităţi precum dl. Baconschi este pentru noi de o mare însemnătate prin prisma poziţiei sale instituţionale, a valorii personale şi profesionale a Domniei Sale.

În al doilea rând, dl. Baconschi are capacitatea necesară de a crea din punct de vedere al dialogului instituţional, un climat favorabil care să conducă la o înţelegere adecvată a problemei noastre din partea Preşedintelui Traian Băsescu şi prin aceasta destinul armânesc să păşească sub o zodie mai favorabilă, într-o ultimă fază de recunoaştere de jure şi acceptare a identităţii sale inconfundabile.

Avem convingerea că prin acestă întâlnire, Comunitatea Aromână a făcut un pas important spre atingerea ţelurilor noastre, de a vedea poporul armânesc un popor egal în drepturi cu toate celelalte.

“Numa *Cuscrãrli* fu multu mintimenu aleaptã. Videmu ninga unã oarã aua cã armãnjlji nu sãnt conservatori sh cã modernismu sh tut tsi iasti nou fatsi parti dit nãshi. Colectsia mi hãrãsi mult, cu ahãt ma mult cu cãt yini di la unã tinirã tsi adusi pi scenã pi ningã hromã, buiauã sh lunjina sh-altsiva dicãt iram noi nvitsats pãnã tora; spusi cai iasti locu tsi u ari muierea tu Comunitati, cã nãsã iasti atsau tsi leagã adetsili di modernism. Iasti ti alãvdari tsi fetsi Luiza , adusi diversitati tu pagina culturalã, cu ahãt ma mult cu cãt aistã prezentari s'featsi mash cu tiniri armãni. Avu mushuteatsã, hromaticã, arãdz sh multã tinirami. Pistipsesc ca va agiutatã s'ducã trã nãinti vrearea a armãnjilor ti mushuteatsã. Livendã cã nã turnashi tu kirolu cãndu a noci didea aluni ditu loc sh nu bamboni la nveasta. Deadunu dauã, alunili ditu loc sta ca simbolu ti tihi, ti bana a preachljiei, comunicari sh banã tu idyia casã. S'videmu sh altsã tiniri cã va nã aducã tsiva nãu sh original di la nãshi !”dzãsi pana tu soni Adriana Docu.

Profesoara Eva Bozgan : “Dealithea numa *Cuscrãrli* easti multu originalã. La numtsãli armaneshti <<cuscrili>> trag interesu sh mutrita la tuts alants cu stranjili a loru. Armãnamea ari pirifanjea a stranjiloru la numtsã. Vidzumu cã tinira Luiza Popescu shtii mult ghini minduita a armãnjilor, numta la armãnj esti oara cãnd cathi un sh-alãxeashti naima bunili sh-ma modernili stranji sh paputsã. Potu s-dzac cã Luiza mindui colectsia ca unã antreatsiri a cuscrilor, cai di cai s-hibã ma mushatã, ma alavdatã sh aist lucru fatsi colectsia s-hibã yii sh dip ca realitatea. Mi arisirã fustãnjli, sãnt purtabili sh pitu cãsãbã, a cã niscãnti sãnt ahoryea, pot s-hibã purtati di muieri di ma multi bãrni, sh sãnt accesibili. Naima ghini s-vãdzu cum stranjili moderni tinjisescu arãdzli a noasti tu afishu di la Dzãlili a Culturãljei: vilendza armãneascã”.

Mariana Bara mindui cã “Fu unã mari surprizã ti mini, anda vidzuiu prota oarã colectsia ali Luizi. Ari stilu, ari pirifanji. S'veadi cã ea ari puteari sh miraki ti lucru , s'veadi praxea esteticã. Tinjisi publiclu di Custantsa cu lucurlu adratu cu scupo, fronimu”.

Avu sh altsã armãnji tsi nu furã ahãt pozitivi ti moda armãneascã, cãtse muzica nu fu armãneascã ,ama finalu fu armãneashti, altu dzãsi cã taha nu furã stranjili armaneshts, altu cã moda nu-i culturã!

Ama Luiza nã dzãsi cã lo ti tamamu urnipserli, critica sh cã va li ndreagã tuti cama ghini di vãrã oarã. Ea va s-agiutã armãnamea, nu va s'lj aspargã numa, sh caftã s-aspunã mushteatsa cum shtii ea naima ghini,

prit stranji.

Vrets s'vã alãxits look-lu ?

Vrets adiutoru ti trenduri, tipari etc. ?

Pitritsets un mail la luiza.fashion@yahoo.com sh va s'avets itsi anyisats.

Feati armani tsi vor s-pãristiseascã moda icã s'anveatsã ti mushteatsã sh modã pitritsets un mail icã sunats la numirlu:
0728 43 02 43.

Spiru Fuchi

BANÃ SHCRETÃ

Nã fugu anjli, unu cathi unu,
spilãnda-nã mãduua s-nu avemu amintiri,
pritu cãljiuri vimtulu aflã mashi Armãnj
shi frãndzã uscati umti tru asimi.

Vimtlu aurlã ca pushtashlu zurlu,
shi-adutsi pi ayãnjoru cãrts di diparti,
si tucheashti shi-adresili nu li-aflã
sh-armãnemu-mproshts cumu casili asparti.

Aflã asteslu firid fãrã geami
shi lampi curculãnda ca yisi aplicati,
ncialji minteshili shi mãnushili di brondzu
iu s-li alasã mãratlu, mesajili scriati ?!

Noi pãshtemu armashilj tru cupia a chirolui,
experientsa tru suflitu ca absurdu si stricoarã,
ia, yini vimtlu pri anarga cumu unu aushu
s-nã aducã cãrtsãli tsi nu li lomu vãrnãoarã!

POEZIA A MEAUÃ

Ca cometã
tsi poartã pri nãsã
energia termicã,
yinu diavãrliga
a planetãljei aratsi
a Armãnjloru!

Poezia nu mi-alasã,
ma digeaba nu mi-alasã
s-fugu di traectsia
a meauã luyãrsitã
s-agudescu ti moarti
loclu a Armãnjloru
cã elj inshishi-u-aspargu
planeta a loru!

LIPSÃ GENETICÃ

Tini dornji. Ai cãdzutã tu somnu greu.
Mini tsã li shitu yisili,
tsã li alegu.
Sh-tru somnu nu ti-acatsã loclu,
ti mini nu mindueshti.
Tru atseali locuri iu ti-aflji
nu escu io tra s-tsã declaru existentsa.
Atsia iu eshti,
caltsi pri cinusha a oasiloru,
pri lutsiafirlji tsi sãntu curmats
di gravitatea orbitalã,
ni alãsats iuva urmã
canda lã lipseashti a-astimtsãloru
codlu geneticu.

ADUTSERI AMINTI DITU MAKIDUNII

Tu Makidunia vãryãreascã, tu hoara Bakitsa, a noshtsã eara aclo di cãndu s-asparsi Gramustea. Fudzirã ditu muntsãlji di Gramos shi s-minarã tru muntsãlji di Rodope, di Rila. Hoara eara ashtirnutã analtu tru munti la vãrnã 1800 di meatri. Tutu aclo s-afla nica doauã hoari armãneshtsã : Caramandra, di iu eara mana, shi Sufanlu. Nj-aducu aminti cã mi loa mana di mãnã shi nidzeamu Caramandra, la soea a ljei.

Dada-mea eara di unã mari soie, cu oaminj nicukiri shi avuts, Celnits, Kihãeadz. Oaminj avdzãts ! Unu protu cusurinu di a ljei fu loatu di furi cari pitricurã hãbari a tatã-sui s-aducã paradz tra s-lu sãlãgheascã. Shi lalã-su, cu un nipotu di a lui s-dusirã cu paradzlii la furi. Eara prindu Pashti. Furlji lã loarã paradzlji shi vãtãmarã ficiorulu shi pi elji doilji. Avea ishitã shi-unu cãnticu:

"Tashu alu Stila,

Cu Stila nipotu-su,

Lloara calea nsus,

Prindu Grailu Mari", etc.

Shi fendu-su ali dadi nu putu s-ascapã di aestu caimo. Dupu patrudzats di dzãli muri. Shi armasi dada oarfanã di tatã.

Tutu ashi nj-aducu aminti cã mi anyisamu cã azbuiramu pisti pãdurli di bradz shi di kinji. Shi nj-eara mari fricã s-nu cadu. Mi dishtiptamu lãhtãrsitu. Sh-dada, ninga cari durnjeamu, mi-antriba: **"Tsi ai puljlu-ali mani ?"** Sh-mini lj-aspuneam yislu. Ea-nj dzãtsea: **"Easti bunu yislu, ficiorlu-ali mani. Va s-agiundzã Kihãie, Celnicu, ca pap-tu shi ca fendu-tu".**

Prindea s-aveamu trei-patru anji.

Naintea-a mea s-avea amintatã doauã feati.doauã surori . Paplu sh-tuts a lui vrea s-aibã shi un ficioru, cari s-lã poartã numa. Ashi eara adetea sh-vrearea, la Armãnjlji a noshtsã. Dealihea easti cã sh-la alti milets,

Iancu Perifan njicu ficiuricu deadunu cu fumealjea

vidzuiu shi vedu shi astãdz, cã armasi aestã vreari. Sh-cãndu mi-amintaiu mini, fu mari harauã Nu shtiu cãts birbetsã tãlie paplu, a tutã hoara fu cãlisitã pi prãndzu.

Mi-amintaiu tru cãmpul di Kavala, tru Makidunia Gãrtseascã, tu ahurhita a prumvearãljei, aclo iu s-afla a melji trã irnaticu. Tu meslu Martsu, anlu 1923 . Dzua cãndu mi-amintaiu, nu u shtiu, ama shtiu cãndu mi pãtidzarã, Cavacli, tru Vãryãrii, tu 24-li di Martsu. A noshtsã eara pi cali. S-alina tu munti, ishea ditu irnaticu.

Tsãnu minti, cã mi dutseamu cu tati la cãsheari, la stani cari nu eara alargu di hoarã. Cãshearea lucra lapti di la dzatsi njilji di oi (a noasti eara vãrnã dauã njilji). Sh-aclo Cãshearilji nj-adra pulju di cãshcãvalji. Tri ficiorulu a Kihãelui.

Di njicu, earamu lãndzitu. Nu puteamu s-u ljau disuprã. Mi-alãgarã la yiatsrã, la moashi,etc.Vãrnã buneatsã ! Paplu, atumtsea dzãsi: **"Niculachi-alu tati- lja nveasta sh-ficiorulu shi s-va dutsets Rila, la Mãnãstiru".** Rila eara multu avdzãtã. Sh-astãdz easti avdzã. Avea Hramlu ti Ayiu Yiani (7-li di Yinaru). Paplu avea adetea di s-dutsea cathi anu cã eara shi numa a lui. Eara cunuscutu aclo. S-dutsea cu una cãrvani di calji, ancãrcats cu mãcsuli (cashu, cãshcãvalji,

carni di oi, pãstrãma, lapti tu foali, etc.), lãnã, yiambuli, sats, etc. Di tuti tsi lipsea la Mãnã'stiru .

Sh-atumtsea, tati cu mama, s'andreapsirã s-ducã trã Mãnãstirlu Rila, ashi cumu s-dutsea paplu. Va s-eara la anlu 1925. Mãnãstirlu easti tru munti. Shi, cu caljii ancãrcats, mana nãinti pi calu cu mini tru disaga, aspindzuratã di sumarlu a calui shi tati dinãpoea a cãrvaniljei. Kirolu, iarna, neauã, calea gljetsu, cãljuri di munti...Di-unã parti munti, di alantã parti gremlu. Sh-calu din capu, pi can eara mama cu mini, ascapa ciciorlu di dinãpoi, nghios di cali, cãtrã gremu... Tati limnusi... Aurlã : **"Dumnidzalimu!** Sh-calu putu sã-sh tragã ciciorlu s-lu-aducã-n cali.

Shi tati îlj dzãtsi ali dadi: **"Mljeare, flciorulu va s-facã ghini. Dumnidza, easti cu noi"**

Tati eara unu omu pistimenu, **"Homo religioso"** Dyivãsea multu Cartsã di Bãsearicã. Elu nu featsi multã sculie, ama avea multu mirachi ti carti. Featsi ndoauã clasi primari la sculia vãryãreascã.

Paplu, urnipsitu shi di lali Yioryi, fratili ma mari alu tati, nu vrurã sã-lu da la sculie. **"Va s-chiremu ficiorulu, tu xeani. Shi s-nã mãcã xenjlji paradzlji ! ? "** Ashi pistipsea elji atumtsea. Avea shi tsiva dealihea tu tutã aestã muabeti... Shi tati armasi acasã, tra s'facã Celnicu , fãrã sã

s-ducã la sculie. Ama advivasea multu Cartsã di Bãsearicã.

Shi cumu vã dzãtseamu, neasimu la Mãnãstirlu di Rila . N-ashtiptarã multu ghini, cã shtea ca ineamu di la "deadu" (paplu) Iancu Perifan. **Nã turnãmu acasã, sh-mini u loaiu disuprã**. **Cafi dzuã mi fãtseamu ma ghini.**

Bana tru Makidunii trã Armãnjilji a noshtsã, cãtu fu Turcul, fu bunã, lishoarã, efcula. Elji eara Domnji pi tutu Balkanlu. Nu shtea di sinuri, nu pãltea mari borgi la Turtsã

Di la anlu 1913, cãndu Romãnia ampãrtsã Makidunia dupu Acãchisearea-Irinja di Bucureshti, bana s-alãxi. Agiumsi greauã, cu pidimadz.

Cãndu tritsea sinurli, pãltea ti cathi pravdã sh-ti cathi omu ! Sh-cãndu dipunea la irnaticu, sh-cãndu s'turnatra s-ducã tru munti, prumveara. Sh-atumtsea oaminjlji s-minduea s-fugã, s-ducã tu locuri ma buni : America, Canada, Avstralia, iu eara cupii di suti di njilji di oi. Icã tru Romãnii

S- fãtsea multã propagandã ti dutsearea tru Romãnii. La noi nu fura sculii romãneshtsã. Aesti furã mashi Sufii sh-Giumaiaoa. Ma niscãntsã shtea, s'avdza ca ficiorilji cari bitisescu Liceulu s-ducu

Studentsã tru Romãnii. Sh-anveatsã tehni fãrã paradz.

Romãnia, s-dzãtsea, da locu, cãti dzatsi yictari shi agiutoari tra s-adarã lumea casi sh-tra s-lucreadzã loclu. Shi-aesti hãbari, agiumsirã sh-la noi, la hoarili a noasti. Tru muntsãlji di Rodopi shi Rila.

Shi-atumtsea s-featsi unã delegatsii di Kihãeadz ditu hoarã .

Tu delegatsii, eara tati, lali Yioryi, fratili alu tati, Tega sh-Costa alu Shaguni. Shi s-dusirã tru Romanii. Di-aclo, cu Studentsã cari azbura Limba Romãneascã (cã a noshtsã, Kihãieadzlji, nu acãchisea Limba Romanã) dusirã s-veadã iu va Romania sã-lj colonidzeadzã. Alãgarã hoari ditu Cadrilateru, hoari Anturtseshtsã, Vãryãreshtsã, Tãtãreshtsã. Lj-arisirã hoarili Vãryãreshtsã. Shi-ashi aleapsirã Cainargeaoa Mari. Atselji ditu Caramandra shi Sufanlu, aleapsirã sh-elj Cainargeaoa Njicã (iu s-featsi irinea-pacea a Rushlor cu Turtsãlji, la 1877) nu alargu di hoara Cainargeaoa Mari.

S-turnarã Bakitsa shi ahurhirã s-andreagã trã calea di Romãnii. Tati, tri optudzãtsili di fumelji tsi lucra la elu, lã ascoasi pashaporti-tishkirei !

Iancu Perifan

Unã hãbari loatã ditu dzuarlu "Evenimentul zilei", 30.11.06

Armãnlu Dimci Feca di Custantsa, a curi fumealje s-tradzi ditu Makidunia vãryãreascã, caftã sã-lj si toarnã, unã cumatã ditu avearea strãpãpãnjloru: 15.00 di hictari di pãduri ditu Muntili Pirin ditu Vãryãrie.

Muntili Pirinu easti doilu munti ca nãltsimi tu Balcanu.

Strãpãpãnjlji alu Dimci Feca, di partea a dadãljei, bãnarã, aoa sh-cama di 150 di anji, tu hoara Bojdovo, regiunea Sandanski, adzã tu Vãryãrie.

Estanu, tu ahurhita di Brumaru, Dimci Feca pitricu aestã cãftari la giudicolu di Sandanski. S-pari cã s-featsi mari shimãtã cu aestã cãftari, maca multi dzuari ditu Vãryãrie anyrãpsirã ti aestu lucru. Ashi cumu anyrãpseashti dzuarlu "Trud", documentulu tsi Dimci Feca lu-ari aflatã tu unã arhivã di Viena (documentu tsi ari vula alu Grigorie, mitropolitu di Melnic, tu 24-li di Cirisharu 1835), aspuni cã easti zborlu di 60.000 di hictari, avearea tsi u-avea strãpaplu alu Dimci Feca, chihãelu Mihali Mishu.

Tu Vãryãrie, aestã cãftari easti luyursitã ca unu dealihea recordu, maca pãnã tora, mash vãsiljelu Simeon putu di apruche (di la chivernisea di adzã ali Vãryãrie) 1.500 di hictari di pãduri ditu Muntili Rila.

Ama, nu mashi Dimci Feca easti atselu cari s-alumtã ti cumata ditu avearea strãpap-su-lj, ndreptu tsi-lj si cadi. Altsã doi strãnipots alu Mihali Mishu, Hrista Shamata sh-Steryiu Tanasi, cu idyili cãftãri, protlu caftã 27.000 di hictari di pãduri, defturlu 17.000 di hictari.

Lali a loru, Steryu Cusha, avea cãrtsãli originali, anyrãpsiti tu limba arabã sh-tu cari sã-nyrãpsea cã strãpap-su Mihai Mishu avea ciuflichi/proprietãts di dzats di njilji di hictari di pãduri tu Muntili Pirin. Aestu documentu easti apridusu shi autentificatu/ cu vulã tu limba vãryãreascã shi clirunomilji alishtei mãri aveari s-ampulisescu di la 1992 sã-shi amintã-ndreptulu.

Ama, cumu s-veadi lãyuria, tihea alu Dimci Feca, ta s-aproachi aestã cumatã ditu avearea strãpap-su-lj, easti multu njicã. Documentili ditu atselu chiro (anlu 1835) nu mata s-aflã tu arhivili ditu Vãrgãrie, sh-dapoaia, ashi cumu u dzãcu sh-functsionarlji di la Ministerlu ti Ayriculturã ditu Vãryãrie, tuti documentili tsi s-ari faptã tu chirolu cãndu Vãryãria nica s-afla sumu Turcu, aestã va s-dzãcã ninti di anlu 1878, nu mata au puteari legalã tu unu procesu di turnari a aveariljei.

Tu idyea catandisi s-aflã sh-altsã armãnji tsi tora bãneadzã tu Rumãnii, ama strãpãpãnjlji a loru bãnarã tu atselu chiro tu Machidunia vãryãreascã.

Apridutseari di Yani MANTSU

Kira Iorgoveanu-Mantsu

JEAN-LUC FAUCONNIER

Aestã vearã avuiu haraua s-mi-adunu shi s-lu cunoscu Jean-Luc Fauconnier.
Ligãtura cu aestu mari omu europeanu u featsi profesorlu Vasili Barba. Elu avea avdzãtã di rivista ***mic Romania***, multu tinjisitã tu lumea anvitsatsloru di lingvisticã, romanisticã shi editatã di Jean-Luc Fauconnier...
Dimultsã anji Jean-Luc Fauconnier pitreatsi la Centrulu di Studii Armãni di Freiburg aestã rivistã shi prof.Vasili Barba ãlj pitreatsi ***Zborlu a Nostru***... Shi-ashi s-featsi cã Jean-Luc Fauconnier, editoru di litiraturã anyrãpsitã tu limbi latini ma ptsãnu zburãti, cunuscu litiratura armãneascã... Duchi cã tu limba-a noastã s-anyrãpseashti litiraturã intirisantã, ahoryea di-atsea tsi urdinã adzã tu Europa... Di levelu europeanu, mplinã di dureari etnicã, ama shi modernã tu idyiulu chiro...
Shi-ashi s-featsi cã tu ma multi numiri di ***micRomania*** tipusi litiraturã armãneascã:
la 1999 alãnci unu musheatu volumu di Matilda Caragiu Mariotseanu - "**Di nuntru sh-di nafoara**", tu trei limbi: armãnã, românã shi frãntseascã.
La 2005, tu numirlu 1, tipuseashti: prozã di Mariana Bara ("Cãlisits ti concertu") shi poemati di: Matilda Caragiu, Spiru Fuchi shi Kira Iorgoveanu-Mantsu.
Ari nãdia s-tipuseascã unã Antologie a poeziljei armãneshtsã di adzã tu editura micRomania shi aoa shi-ashi ahurhiiu aestu lucru...

Aestu anu profesorlu Jean-Luc Fauconnier umplu 65 di anji.
Niheamã amãnatu, vremu, cu-aesti ptsãni zboarã, s-lu tinjisimu trã lucurlu tsi lu fatsi di multsã anji tu unã dumeni cari, trã noi, Armãnjilji, easti di multu mari simasii: agiutarea tr-armãnearea tu banã a limbiloru latini ma ptsãnu zburãti ditu Europa.
Unã shcurtã mutreari tu bana mplinã di lucru niacumtinatu a profesorlui tsi lu tinjisimu:
- s-amintã tu 18-li di Yinaru 1941.
- licentsiatu tu Filologia romanã, fu profesoru di limba frãntseascã shi valonã, Charleroi, di la 1963 pãnã la 1988. Di la 1989 pãnã la 2001 tsãnu cursuri mashi di limba valonã.
- 1988-2006 - fu atashatu la Cabinetlu a Ministrului Prezidentu a Comunitatiljei Wallonie-Bruexelles - trã limbili regionali
- 1988-1992 - riprizintantu ali Belgie tu Comitetlu di expertsã di la Consiliul ali Europã trã ridactarea/anyrãpsearea a Cartiljei europeani trã limbili ma ptsãnu asprãnditi
- di la 1993 easti Prezidentu a Consiliului a Limbiloru regionali a Comunitatiljei Wallonie-Bruexelles.
- 1992-2005 - Administratoru shi Vice-Prezidentu tu EBLUL - Biroulu Europeanu trã limbili ma ptsãnu zburãti.
- di la 1990 easti Prezidentu a Comitetlui belgianu trã limbili ma ptsãnu asprãnditi (CROMBEL) shi editorlu a rivistãljei ***micRomania*** - tsi alãnceashti la trei meshi shi tipuseashti litiratura di adzã tu limbili latini regionali. Tutu tu-aestã editurã tipuseashti aleapti cãrtsã di lingvisticã romanicã.
- easti Prezidentu la Sutsata Litirarã Valonã di Charleroi, membru la Sutsata di Limbã shi Litiraturã Valonã (SLLW), membru tu Comisiunea vãsiljascã belgianã trã Toponimie shi Dialectologii; risponsabilu trã cursulu di limbã valonã di la *Maison du Hainaut*, vice-prezidentu a casãljei carolingiani trã adets/Traditions - *Èl Mojo dès Walon.*

Dealihea unã banã-mplinã di lucru ama, putemu s-dzãtsemu, sh-di-alumtã... Cã lucurlu trã cari Jean-Luc Fauconnier shi-ncljinã tuts anjlji shi putearea fu dhurusitu a limbiloru latini ma ptsãnu zburãti shi cari, adzã, tu Europa, suntu tu piricljiu... Limba-a lui vrutã sh-tinjisitã, valona, ama sh-tuti alanti cari li tinjisi shi li scoasi tu lunjinã: catalana, romansha (retoromana), corsa, francoprovensala, ladina, friulana, armãna...

Dãmu-ndoauã di minduierli-alu Jean-Luc Fauconnier loati ditu unu articulu anyrãpsitu ti catandisea limbiloru regionali ditu Belgia shi va s-videts cãtu s-uidusescu sh-ti catandisea a limbãjei a noasti:
"Tu chirolu tricutu, limbili regionali eara luyursiti ca dialecti, dzãsi "patois". Trã niscãntsã, aesti idiomuri andirsiti/arshinoasi prindea s-chearã cãtu ma ayonjea; trã altsã, agiundzea s-hibã alãsati s-moarã singuri, di moarti bunã (...) Nu cãrtsãli, rezolutsiunli, nomurli tsãnu limbili tu banã. Aesti suntu unu lucru bunu cãndu easti zborlu trã avigljearea a limbiloru multu-asprãnditi - ca frãntseasca, italiana, spaniola, ghermana - tra s-tsãnã cheptu la aputursearea lingvisticã anglo-saxonã.Ama aestã politicã nu easti uidusitã trã limbili regionali; aesti limbi au ananghi, dupu turlia di piricljiu tu cari s-aflã, di unã politicã lingvisticã ahoryea/spetsificã.Tuts cari cilãstãsescu tr-aestu lucru luyursescu cã singura ascãpari di "lunga lãngoari" easti bãgarea alushtoru limbi tu sculii shi tu mass-media. Mashi anvitsãmintulu va s-dãnãseascã aestu procesu di-astindzeari (...)
Nu easti zborlu aoa tra s-ahurhimu muabetea desi easti anaghi di unu ahtari anvitsãmintu shi tsi hãiri poati elu s-aducã. Prindi s-pistipsimu cã aesti limbi suntu unã aveari lingvisticã ninti di tuti shi studiarea a loru easti unã dealihea avutsari culturalã. Ama aestã studiari a loru nu prindi s-lja loclu la-atsea tsi easti di ma mari simasii trã eali: anvitsarea loru tu sculii."

Interviu cu Jean-Luc Fauconnier

Tinjisite Jean-Luc Fauconnier, vã cunushtemu arhundulu lucru tsi lu-adratu tu dumenea anvitsãmintului, culturãljei shi a tipuseariljei a litiraturãljei anyrãpsiti tu limbili latini ma njits, regionali. Lucurlu tsi lu-adrats di unã banã trã ascãparea di la chireari a limbiloru latini ma ptsãnu zburãti tu Europa – easti ti tinjiseari. Di iu vã vini sinferlu ti-aestã dumeni cari easti tu idyiulu chiro lucru shi-unã dealihea alumtã? Naca ti furnjie pesonalã, ligatã di zãrtsina etnicã di cari vã trãdzets?

Avuiu tihea s-amu unã praxi/educatsiuni bilingvã:pãrintsãlji a melj azbura valona – limba a noastã regionalã – shi frãntseasca – limba oficialã a cratlui Belgia. Tati a meu fu romanistu, featsi studii di dialectologii shi ari unã arhundã operã anyrãpsitã tu valonã. Adavgu cã pãpãnjilji-a melj avea unu cafine/"brasserie" shi mini, ca cilimeanu, tritseamu multu chiro aclo – shi eara ti mini dealihea unu locu mayicu iu limba valonã eara aproapea singura ufilisitã tu muabets. Aestu lucru agiutã multu la fitursearea tu mintea a mea a ideiljei di apãrari alishtei yishteari lingvisticã. Chirearea a limbãljei valoni eara ntr-ocljlji-a melj unã cheardiri fãrã aradhã trã locurli a noastri. Pricunoscu cã militantismulu a meu fu ninti di tuti lingvisticu ama easti siyuru cã imnã deadunu cu militantismulu politicu. Cu-alti zboarã, voiu s-dzãcu cã mini minduescu cã nai ma bunu easti federalismulu cari ahurhi s-acatsã locu tu Belgia, acã suntu nica multi lucri ti-ndridzeari...

S-azburashti adzã multu di globalidzari tu tuti dumenili:

economicu, culturalu shi, nu dipu tu soni, lingvisticu... Ari tutu ma multsã oaminji anvitsats ditu tutã dunjeaua cari nu vedu ghini aestã globalidzari, ama s-veadi limbidi cã easti greu s-ancheadits, s-dãnãseshtsã aestã minari tsi easti andrupãtã di mãrli fortsi economitsi. Fãrã di-altã: globalidzarea economicã adusi shi-atsea lingvisticã: asprãndearea, ufilisearea-alargã a limbãljei inglezi adusi scãdearea alãntoru limbi di mari simasii, ca s-adutsemu aminti frãntseasca, tsi eara limba franca tu eta 19.
Tsi locu potu s-aibã limbili ma ptsãnu zburãti, regionali tu unu ahtari chiro? Nu vã si pari di multi ori cã easti ca alumta cu Goliath?

Bilingvismulu a meu valon-frãntsescu mi dusi la alumta trã apãrari, pi planlu internatsionalu,
shi a limbãljei frãntseascã cari cheari multu di cãndu ahurhi ufilisearea monopolisticã a limbãljei inglezi. Easti dealihea cã la multi adunãri, congresi trã limbili regionali s-azburashti tu limba inglezã...Tr-atsea mini hiu di partea atsiloru tsi voru s-bagã thimeljiu la unu "frontu romanu/latinu" cari s-apãrã tutã clirunumia latinã. Multilingvismulu poati s-bãneadzã tu Europa shi mini hiu etimu s-apãru pripunirli a comisarlui europeanu Viviane Reding: s-bãgãmu tu practichii limba regionalã ninga atsea di cratu/oficialã shi s-adãvgãmu la aestu bilingvismu "naturalu" ufilisearea a limbãljei inglezi. Easti unã cali cari s-uiduseashti la catandisea economicã shi culturalã di adzã.

Cunushtets ma multu di altsã tu tsi catandisi s-aflã limbili latini ma ptsãnu ufilisiti/zburãti
tu Europa. Antrebu mashi di limbili di zãrtsinã latinã cã anamisa di eali easti shi limba a noastã.
Cumu potu s-armãnã tu banã aesti limbi aputursiti, aproapea stulcinati di anamea, pirifanjea a surãriloru "ma mãri" latini: frãntseasca, italiana, spaniola, romãna? Cumu putemu s-dishtiptãmu sinferlu ti limbi ca: retoromana, provensala, valona, corsicana, ladina, armãna?

Adzã easti unã sãnãtoasã minari tu lumi di apãrari a tutu tsi tsãni di bana a noastã "naturalã": biosfera... Ama, tu idyiulu chiro, ari shi-unã minari di ascãpari shi-avigljeari
a culturãljei, acã easti materialã i nimaterialã. Amãrtie easti cã multsã agãrshescu cã limbili suntu unã aveari nimaterialã shi prindi s-alãximu aestã minduiari.. .Nu easti lishoru. Easti ma lishoru s-aspunji a oaminjiloru tsi piricljiu adutsi tãljearea a pãduriloru tu Amazonia, gulearea di-aveari a amãriloru, surparea a pãlãtsloru di Vinitie... Ama, cumu s-l-azburãshtsã di stindzearea dzuã di dzuã a limbiloru ma ptsãnu asprãnditi?
Nu di multu, tu unu dzuaru di Belgia,tu-unã frãndzã-ntreagã s-anyrãpsea trã moartea a unãi baleni... ama mashi trei arãdãrichi spunea di moartea atsilui ditu soni zburãtoru di unã limbã ditu Australia...
Niscãntsã zburãtori di limbi latini regionali minduescu cã cheardirea lingvisticã agudeashti mashi limbili "exotitsi", ama s-veadi cã nu mash eali suntu tu mari piricljiu. S-veadi cã iutsido s-featsi alathusi la dutsearea nãinti a limbiloru latini regionali: azburarea a loru mash tu fumealje. Adzã, dutsearea nãinti alushtoru limbi poati sã s-facã mash pritu sculie shi amãrtie easti s-videmu cã anvitsãmintulu a limbiloru regionali – sh-ama multu atsiloru latini – nu easti nica ghini bãgatu pi-aradhã. Nai ma marea parti a limbiloru regionali suntu ditu idyia fumealje lingvisticã cu limba oficialã cari easti-nvitsatã tu sculie. Avemu shi-altu cheadicu: di furnjia a sinferlui politicu, limbili regionali suntu luyursiti ca "dialecti" a atsiloru oficiali. Aestã catandisi a limbiloru regionali latini adutsi deapoaia cheaditsi tu practica pedagogicã/di-nvitsari. Ti paradiymã:scularilij tsi s-ducu la sculii di limbã frãntseacã (oficialã) nu-nveatsã limba valonã cumu lipseashti, ama canda easti limbã xeanã.Tr-atsea easti ananghi di cãndãsearea a specialishtsãloru di-nvitsari a limbiloru s-bagã pi-aradhã unã pedagogii ahoryea/specificã cari s-poatã s-hibã ufilisitã ti vãrã dzatsi limbi regionali latini. Aestu poati s-hibã unu musheatu poiectu tsi s-lu finantseadzã Uniunea Europeanã.

Multsã dzãcu (chiola anvitsats lingvishtsã multu avdzãts) cã tsãnearea tu banã alushtoru limbi easti unu cheadicu trã normarea/bãgarea tu cãlupi a limbiloru litirari... Aestã turnari cãtã limbili regionali - cari nu au nica unã anyrãpseari standardidzatã shi-au shi-eali "dialecti" - naca easti unã xichi di progresu? Naca easti unu "regresu"?

Dealihea easti cã tr-anvitsarea a limbiloru regionali shi tr-asprãndearea a litiraturãljei tu-aesti limbi, easti ananghi di unã aradhã, di "normalitati". Easti unu lucru multu complexu ligatu di standardidzarea loru. Mini vidzuiu cã tu locurli iu nica suntu zburãti limbi regionali, "koines" s-developarã naturalu shi-agiumsirã s-hibã ufilisiti ca limbi litirari. Unu lucru ti cari va zburari easti: sistemlu di anyrãpseari/transcriari. Prindi s-fudzimu alargu di unu sistemu di standardidzari "artificialu"/niundzitu cu noima a limbãljei. Unu ahtari sistemu di transcriari ti limba valonã lu bãgã pi-aradhã Jules Feller.

Cu furnjia a lucurlui la organismili europeani anvitsatu sh-di catandisea di adzã a armãnjiloru shi-a limbãljei armãni. Limba armãneascã bãneadzã adzã unã dealihea renesansã... Cathi anu alãncescu rivisti, cãrtsã, tu tuti vãsiliili iu bãneadzã armãnjilji. Ari unã "elitã" di anvitsats armãnji cari-nyrãpsescu armãneashti shi cari suntu cãndãsits cã adarã culturã di tesi europeanã. Ama, nai ma marea parti a armãnjiloru nu pistipseashti tu-aestã puteari a limbãljei di xananyiari, di ufiliseari a ljei tu tuti dumenili di banã... Cunuscãnda ahãntu ghini catandisea alãntoru limbi latini regionali ditu Europa (tsi undzeashti cu-a limbãljei a noasti), tsi putets s-lã dzãtsets armãnjiloru cari va v-adyivãseascã aesti arãdãrichi?

Avuiu marea tihi s-amu profesoru unu mari romanistu: Albert Henry. Elu dzãtsea daima cã tu dumenea a limbiloru latini ari ciudii, thamã lingvisticã: zburãtori cari-shi tsãnurã limba acã bãnarã tu unã catandisi politicã multu greauã, urutã... Shi daima lj-adutsea aminti Armãnjilji...
Minduescu cã tuts armãnjilji prindi sã s-luyurseascã ciudii/thamã lingvisticã. Fãrã di-altã, anvitsatslji duchescu aestu lucru shi ducu limba ma nãinti – azburãnda shi-anyrãpsinda – ama prindi ca aestã ducheari sã s-tindã shi la-alantsã armãnji... Aoa easti lucurlu. Shi easti lucru greu la armãnjlji ti itia cã elji bãneadzã tu ma multi vãsilii shi suntu iutsido minoritari... Prindi sã s-bagã thimeljiu la unu organismu, la Uniunea Europeanã, cari s-lucreadzã trã apãrarea shi promovarea a limbiloru shi a litiraturãljei a "limbiloru fãrã statu".
Tr-atsea hiu pi idyia mindueari a profesorlui Alber Maquet, unu mari scriitoru tu limba valonã, cunuscãtoru bunu a litiraturãljei italiani shi-atsiloru regionali latini. Elu luyursea cã asprãndearea a litiraturãljei tu limbili regionali latini prindi sã s-facã tu editsiuni bilingvi:atsea daua limbã s-hibã unã cari ari mari ufiliseari...Tr-atsea easti ananghi di agiutari, finantsari oficialã, cã nu para ari multsã editori cari au puteari economicã s-tipuseascã ahtãri cãrtsã bilingvi.

Lã oru la tuts ãrmãnjilji sã s-luyurseascã ashi cumu dzãtseamu ma-ndzeanã: unã ciudii/thamã.. Unu miracolu!

Kira Mantsu** – **20.11.06

13.10.2006
Simpozionlu: Perenitatea a vlahilor tru Balcanj, istorie, culturã shi civilizatsie armãneascã

COMUNICARE: prof. NEAGU DJUVARA

Ari 16 di anji di anda mi turnai tru Romãnii. Cã escu di orighini armãneascã dit punctul di videari a fumealjei Djuvara, cãntatã tru ma multi cãntitsi populare armãneshtsã shi gãrtseshtsã tu etili XVII – XVIII, ama noi him aoa dit 1770. Tricurã di atumtsea 140 di anj, dimec s-mi ljrtats ma s-agãrshii dialectul. Ama avui sinferu ti istoria a aishtei parti a romanitatiljei orientali. Catandisea featsi tra s-am shi alti arãdãtsinj armãneshtsã. Nãscãnti, nu fãrã thimelju… (*neîntâmplătoari*) cãtse tru protili bãrnuri cãndu yinea la noi, dimec Djuvãreshtsãlji a melji, s-dusirã prota Brashov, protlu bãrnu. Ama unã sh-unã dipusirã tra s-adarã tugireti Muntenia, avea casi Barshov ma sh-Bucureshti. Di cara ncurunãrli s-fãtsea un alantu, tru a lor farã, him soe cu familia Tulia di dauã ori, tsi avea doi yiatsrã tru eta XVIII. Nicolae Mavrocordat tsi anvitsã Halle, tu Germanii icã Padova tu Italii, cum fu afendã-su, omlu cu anami, Alexandru Exacoritlu. Tut di partea Djuvara am unã ascendentsã cu dr. Procopie Pamberi cari fu pitricut sh-nãs di Nicolae Mavrocordat s'adarã studii Padova sh-deapoa fu yeatru la Spitalu Coltsea sh-maca multu chiro fu nsurat cu unã chihãljoanje Bãrbãtescu, descendentul purtã numa Bãrbãtescu. Shi maia al Trandafir Djuvara, paplu a meu eara Bãrbãteascã, ma ti dealihea eara Procopie-Pamberi di la Bãrbãteshtsãlj. Sh ti ciudii easti cã sh-di partea a dadãljei a mea tsi eara dit chihãeadz veclji, Grãdishtenjilji shi aclo am naima putsãn unã icã dauã ascendentsi macedo-romãne. Prota easti Bellu shi deftura, aestã nu-lji acatsã ghini a domnului Bãlãceanu Stolnici shi nicuchira al nãs, Lisbet Hagimoscu... Iorga u ari spusã cã protlu Hagimoscu, strãpap ali Lisbet Bãlãceanu eara armãn. Ama aeshtsã Hagimoscu sã spunea grets dit nisii, adushi sh-bãgats tru scarã analtã di chihãeadz di cãtrã Venetsia. Io minduescu cã eara macedoneanj, putea s-hibã faptsã chihãeadz di Venetsia ama di itia cã yinea dit un cãsãbã dit Makidunii iu avea multsã vinits di Moscopole di cara avea arsã cãsãbãlu, cã shi spusirã *Hagi* tsi eara numã multu arãspãnditã la armãnj. Io minduescu cã aestu prot Hagimoscu eara armãn, ama cu semnu di ntribari.

Aesti suntu furnjiili ti cari avui sinfer s-caftu shi s-lucredz di multu chiro ti aestã etnii shi aoa ari cãbilea s-lji cãrtescu niscãntsã di aoa tsi zburãrã nintea a mea anchisindalui di la notsiunj juriditsi.

Dimec, cã romãnlu - zburãscu di nvitsatslji romãnj - ari adetea s'minteascã limba cu natsiunea, dimi cu natsionalitatea. Pistipsescu cã mashi romãnjlji tu Europa dealihea luyursescu cã tuts atselji tsi zburãscu romãna suntu romãnj sh-cã pi thimeljilu a aishtei limbã existã natsiunea romãnã.

Em, ma sã nedz s'vedz shi s'studiedz dreptul shi va s-ntreghi tsi easti unã natsiuni? Natsiunea easti unã parei/grup di oaminj tsi au un tricut deadunu. Shi francezlji spun cã au unã vreari tra s-reprezintã unã comunitati. Sh-ma s-u studiem Europa, shi macsus Europa dit Ascãpitatã, nitsi un di statili mãri dit Europa dit Ascãpitatã nu ari la thimelju unitatea di limbã. Francezlji ninti di Revolutsia francezã avea vãrã 6-7 limbi ahoryea! Limbi nu dialecti! Bretona eara ahoryea, provensala eara ahoryea, catalana eara ahoryea, flamanda eara ahoryea, limba germanicã dit Alsacia eara altutsiva. Cu tuti aesti tora suntu unã natsiuni singurã/goalã sh-tsi vor s-armãnã deadun, ama tru Frantsa avea ninti di 1789 ma multi limbi. S-nu zburãscu di Elvetsia iu ari patru limbi. Tru Spania - idyea, ma multi limbi, tu Anglia idyiul lucru cu celtsãlji.

Dimec, s-nu alãtusim limba cu natsiunea. Natsiunea easti un tricut deadunu shi vrearea ti banã deadun. Taxiratea fatsi cã aestã unitati lingvisticã a romanitatiljei orientalã fu ampãrtsãtã di istorie, atsea turlii cã vãrnãoara cumata / portsiunea armãneascã tu sud di Dunã nu lo parti la istoria a atsilor di la nordu di Dunã. Dimec, cara cu chirolu ahurhirã s'yinã dit atseali locuri tru Romãnii shi s-duchirã multu ma lishor natsionalizats andicra di alantsã tsi s-dutsea tu Austria i tu Ungaria icã tu Polonia. Dimec furã fumelj cum Bellu, Mocioni, Sina cari s-dusirã prota tru Ungarii, ma s-duchea cu suflitlu ma aproapea di romãnji cãtse limba eara aproapea. Aestã easti orighinea. A, deapoa atselji tsi vinirã tru Romãnii s-duchirã romãnj unã sh-unã. Ma noi, zburãscu di romãnjilji dit nordu, dacoromãnjilji sã shtits cã nu-lj luyursirã unã sh-unã ca romãnj. Io shtiu dit experientsa ditu fumealjea a mea. Cãndu fratslji a strãpaplui a meu tru 1858 - un di elji Trandafir Djuvara - s-prezentã / sã spusi ca deputat, vini adversarlu conservator tsi dzãsi: "*em nu-i romãn*". Aestã dusi sh-la protseslu dit '58 tra sã spunã prota cã fara a lui avea vinitã cu 50 di anj sh-cama ninti di Regulamentul Organic. Ashi spunea Regulamentul Organic cã elji pot s-hibã romãnj, mashi cara vrea s-eara vinits cu 50 di anj ninti di Regulamentul Organic shi sã-nsura cu muljearea di aua. Ma putu di deadi giuiapi ti aesti dauã lucri, fu luyursit romãn shi fu aprucheat / autorizat s-hibã deputat tu 1858 shi s-hibã un di atselji tsi-l votarã Al. I. Cuza ca domnitor tu Muntenii. Videts dimi cã mentalitatea tu atsel chiro tu mesea di eta XIX nu-lji luyursea *cutsovlahilji* ti romãnj. Aestã vini ma amãnat, cu Bolintineanu, agiumtu ministru al Cuza. S-alãxi niheamã mentalitatea shi nã himusim s-lj-agiutãm atselj di aclo tra s-nu sh-chearã...

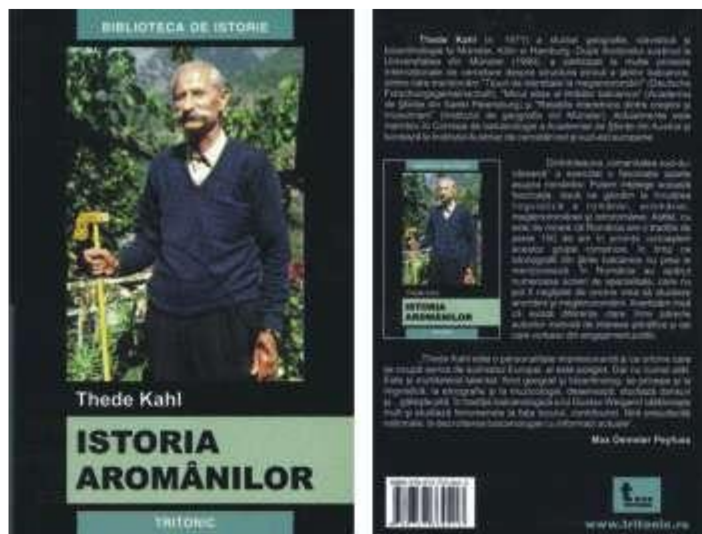
Aoa, niscãntsã di voi, armãnjilji dit România yin cu unã notsiuni tsi poati s-hibã alithea / corectã dimec cã politica tsi u featsi statlu romãn di la Cuza sh-pãnã tora ninti di comunishtsã dimec tra s'dishcljidã sculiili aclo

iu bãna armãnjlji, tu Amirãrilja Nturtseascã, licee, pãn tru soni nu adusi hãiri a armãnamiljei cãtse nu-fciorlji anvitsats nu vrea deapoa s-armãnã ti totna aclo. Nu featsi altutsiva: mashi ascoasi niscãntsã nvitsats cari nu sh-avea loclu aclo, sh fudzea tru Romãnii. Io earam dus aclo, tu Pindu sh tu Makidunii, ma multi ori, tru locuri iu bãneadzã sh-tora aushlji armãnj cari-nj pirmitusea cã ma s-inshea di la liceulu romãnescu di aclo cãndu sh-fãtsea serviciul militar tu Gãrtsie, eara nyrãpsits aclo analfabets. Tsi va s-dzãcã un armãn cari dit patriotismu romãnescu fãtsea shcoalã romãneascã aclo eara bun mashi ti emigrari tru Romãnia. Dimec minduescu cã naima bunã politicã vrea s'hibã s-lã adrãm sculii aclo ama tu limba armãneascã naima ptsãn pãnã tru ilichia di liceu sh-deapoa s-lj nvitsãm tru romãna nord-dunãreanã. Cãtse nu avea nitsi unã furnje sh-ma multu eara niufilisitor tra s-lj scutem dit locurli iu sh-avea arãdãtsina. Dupu tsi cã tuti statili tsi s-avea fundatã di cara s'asparsi Amirãrilja Nturtseascã apofasili ti sculii adusirã znjie ma mari tora, cã tu kirolu a turtsãloru afla akicãseari. Gretsli vrurã s-lj-adarã grets, albanezlji, sãrghili trãdzea cãtã elj, ta s-lj tucheascã tru a lor milets. Shi pi anarya, anarya atseali nuclee / fari di armãnj tsi nica eara tru banã di suti sh-suti di anj ahurhirã ta sã scadã pãnã aproapea chirurã tru dzãlili di azã. Mi dush dauã ori Metsovo, a curi armãnjilji lj-spun *Aminciu* shi duchii idyea catandisi tu cari eara limba provensala 50 di anj ninti, dimi cu aushlji tsi s-ascundea anda zburam armãneashti. Anda mi dush aclo ca un nicunuscut, un xenu, ãlj videam cã tãtsea, eara ndoi aushi ningã bisearicã tsi zbura un alantu. Mi videa cã tritseam sh-atumtsea tãtsea, ti elj earam shpionlu grec vahi. Cãndu mi cunuscu atsel di ma ninti primar, un di Metsovo tsi avea vinitã tru Romãnii ti studii, avea agiumtã primar legionar Bãneasa, deapoa fudzi Germanii. Cum s-featsi di s-turnã Metsovo shi nu lu-stipsirã cã fu ma ninti legionar, fudzit tu Germanii, sh-fu chiro di 15 di anj primar Metsovo? El mi ashtiptã aclo cu bratsãli disfapti sh-mi priimnã pisti tut sh-lã spunea alãntor: "*aestu easti di farã armãneascã*". Sh-dinãorã aushlji s-dishcljisirã, earam di a lor, aushlji zbura un alantu mashi armãneashti. Doilu bãrnu dimi atselj tsi eara tu lucru cum sã spuni la noi tora, zbura gãrtseashti tutã dzuua. Ma dealihea cã zbura multu ghini shi armãneashti. Vahi serli tru strozmã cu muljearea zbura nica armãneashti, cu afendi sh-cu dada idyea. Ficiuritslji di 15 di anj achicãsea, ma numata zbura. Tsi va s-dzãcã ia tu unã di ma mãrli hori di armãnj dit Gãrtsie shi iu avea mashi armãnj, tora preayalea, ayalea cher. Cãndu prota oarã io nu shteam cari s-caftu anda agiumshu aclo mashi mini, ma nu zburam dialectul sh-anda mi priimnam prit cãsãbãlu atsel njic, ved unã firmã "O Vlahos". E, maca aestu shi spuni pi firmã "O Vlahos" va s-dzãcã, nu-lj easti arshini cã easti vlah sh-intru aclo shi ahurhescu sã zburãscu pi romãneashti shi atsel dzãtsi: "e, e armãn". Sh-dzãc armãn, român. Sh-lu ntreb: ari sh-altsã vlahi aoa? Sh-dzãtsi: "tuts, tuts". Ti el tut cãsãbãlu eara vlah...

E, problema ma lae easti cã ma s-hibã di noi nu cãftãm tra s-lã bãgãm zori / s-lã cãndãsim a gretslor a arbineshlor, a vãrgarlor, la tuts atselj pri iu bãneadzã grupuri di armãnj tra sã s-nveatsã armãna tru sculiili primari, armãna va s-chearã ti totna dupu dauã trei bãrnuri. Aestã easti unã traghedie la cari am minduitã ma multi ori. Tora voi nica sã spun cã cilãstãsii, s-nyrãpsescu Paris deadun cu altsã istorits, Cicerone Poghirc mari romanistu, cu Petre Nãsturel bizantinistu, cu Matei Cazacu, n-adunãm vãrã 5-6 shi nyrãpsim ti prota oarã unã carti tru limba francezã "*Les Aroumains*" cari nu easti multu arhundã, easti unã carti di 250 di frãndzã, ma easti unã tsi spuni obiectiv tutã istoria a armãnjilor pãnã tru chirolu di azã, tru francezã. Fu apridusã sh-tu limba românã la Fundatsia Culturalã Românã. Deapoa, la Institutlu Nicolae Iorga tu limba francezã, dimi revista frantsuzeascã a Institutlui N. Iorga tu 1991 tipusii un lungu articol ti Kekaumenos, aestu cronicar bizantin tsi easti protlu tsi zburashti ti armãnj multu slab, cãtse eara guvernator pri aclo shi nu s-avea achicãsitã ici cu elj, ama eara un caz interesantu cãtse istoriografia românã lo ti bun un lucru tsi lu-spuni sh-tsi easti aberantu. Dimi spuni cã aeshtsã armãnj suntu atselj di ma ninti daci shi suntu vinits di aclo. Di la elu loarã ideea istoritslji românj tsi au spusã cã armãnjilji suntu daco-românj tsi dipusirã cãtã sud. Io scosh tru migdani cã easti unã mari alatusi. Shi easti ti ciudie shi spunu aestã tu unã mari analizã a mea a textului al Kekaumenos, cã el eara didip mintit di unã alti carti , al Dio Cassius, tsi tru un rezumat alãtusi di spunea aclo ti alumta al Traian cu dacilji cã dacheanjilji taha avea fudzitã tru locurli iu bãneadzã tora armãnjilji. Easti di dipu aberantu / niãntimiljeat, dacheanjilji nu zbura românа, easti limbid cum u aspusi Cicerone Poghirc. Armãnjljui s'amintarã di cara romanjlji, cu 200 di anj ninti s'intrã tu Dacii, ahurhirã s-acatsã Dardania, Macedonia, colonizarã cabaia regiunea strateghicã di Durazzo pãnã Constantinopole, cu treatsiri prit Sãrunã - a curi romanjilji nu lj-dzãsirã Salonic, ma ãlj dzãsirã *Salona*. Salona agiumsi pi armãneashti *Sãruna*. Unã spuneari tsi va s-dzãcã dimi cã atselji oaminji suntu aclo di totna, nu suntu vinits dit nordul ali Dunã. Sh-ma multi numi di hori, Bãiasa, Sãruna suntu probi / dovezi cã aeshtsã armãnj suntu clirunomi a colonishtsãlor romanj di la anlu 140- 150 ninti di Hristolu. Dimi cu 200 di anj ninti di dauli polimi tu Dacii. Dimi tutã aestã romanizari globalã dit atsea di ma ninti Iugoslavii, dit Vãrgãria dit Nordu, dit Dacia adrã tru bitisita a Etãljei di Mesi unã totalitati sh-mash istoria lj-ampãrtsã ti totna anamisa di nordu / shi sud / . Sã spunem cã azburãmu unã limbã aprukeatã, ma nu him unã natsiuni. Tuti nsimneadzã / vor sã spunã cã atselji tsi yin aoa ditu arada a armãnjilor s-duchescu unã sh-unã armãnj sh-noi ãlj luyursim românj, nu pot s-hibã minoritari. Ama s'nu cãftãm cã atselj tsi armasirã tru Gãrtsie tru Albanii suntu românj di a noshtsã. Nu suntu românj di a noshtsã. Sã-lj-alãsãm s-hibã cetãtseanj tinjsits a cafi unãljei vãsilie iu bãneadzã, ama s-dãm cali ti tsãnearea a limbãljei. Aestu lipseashti s-hibã scupolu a nostru.

(Conferintsã tricutã pi armãneashti di L.L.)

UNÃ CARTI STUR TI CULTURA ARMÂNEASCÃ

Di nafoarã sh-di nuntru

Daima cãndu unu armãnu zburashti ti isturia armãnjloru andãmuseashti idyiul cheadicu: ãlj easti zori s-hibã aratsi, obiectivu. Daima cãndu unu xenu angrãpseashti isturia a armãnjloru ari unu ambodyiu: ãlj easti zori s-intrã tu chealea a armãnjloru.

Ti atsea easti ananghi di unu omu cari s-hibã tu idyiul chiro di nafoarã sh-di nuntru. Thede Kahl easti unlu di nai ma undzitslji oaminj tsi s-angrãpseascã ti armãnj. Easti di „nafoarã" di lumea armãneascã (ghirmanu tsi bãneadzã tora Afstrie) ama tu idyiul chiro di „nuntru": ansuratu cu unã armãnã (Marilena Bara), zburashti, cãntã, gioacã armãneashti ma ghini ca multsã armãnj.

Thede spudãxi geografie, limbi slave shi bizantinologie. Alãgã cu ciciorlu aproapea tuti locurilji iu bãneadzã armãnj. Adrã suti di interviuri cu armãnj atumtsea anda shi-adrã teza di doctorat tu 1999 [*Etnitsitatea shi asprãndirea a Armãnjloru tu Evropa di Not-Datã(Sud-Est)*]

Unu omu dishcljsu, cu unã minduiari modernã, durut ti Armãname ama tu idyiul chiro unu omu cu mutritã criticã. Tuti aesti hãri l-agiutarã Thede si scoatã tru migdani texte di mari simasie trã Armãnj. Niscãnti di aesti articoli alãncirã anlu aestoa la Editura Tritonic, Bucureshti.

Hãirea a cartiljei

Suntu multu psãni cãrtsã tu limba românã, ti armãnj, tsi nu suntu angrãpsiti ideologicu. Cartea alu Thede easti unã di eali. Unã mutreari ancãrfusitã s-veadi nu mashi la armãnjlji tsi s-luyursescu românj mea shi la atselj tsi s-luyursescu mileti ahoryea. Eara ananghi di unu omu s-nã scoatã ditu ancãrfusearea a noastrã. S-nã agiutã s-videmu cum easti armãnamea adzã. Tsi minduescu armãnjlji tsi bãneadzã tu alti locuri. S-videmu problemili a noastri, s-azburãmu ti eali shi s-videmu tsi nã leagã.

Unã provã di provincialism culturalu easti atsea cã atselj tsi zburãscu ti armãnj nu suntu axi s-easã ditu cãndãserilji a loru. Stillu alu Thede easti descriptiv. Elu zugrãpseashti theoriili ti tadi icã tadi problemã ditu isturia a armãnjloru. Pãrãstãseashti provi pro shi contra. Shi easti axi s-hibã impartsialu. Di multi ori dzãtsi cã nitsi nu easti ahãtu importantã apandisea la unã problemã tsi adutsi cãvgã tu armãname.

Paradigmi (urnechi):

Suntu armãnjlji românj? Icã grets? Icã mileti ahoryea?

Nica tu teza a lui di doctorat Thede zburashti di ligãtura vãrtoasã anamisa di loclu iu bãneadzã unu armãnu shi conshtiintsa a lui ethnicã.

Tu Grãtsie multsa armãnj s-luyursescu elini (nu grets). Tu eta 18 greaca eara limba a emburiloru tu Balcani. Ti aestã furnjie multsã armãnj tritsea ti grets. Multsã armãnj si-alumtarã ta s-hibã adratu cratlu grecu. Multsã armãnj avuts deadirã pãradz ti adãrãminti culturali ditu Athina icã alti locuri grãtseshtsã. Achicãsindalui aesti lucri putem s-duchimu pirifanjea niscãntoru armãni ditu Grãtsie tsi dzãcu: „cum s-poati s-nã luyurseascã cariva minoritati? Noi adrãmu cratlu grecu!".

Niscãnti ori identificarea cu elinismulu si-adarã ca unã apandisi ti atselj tsi-lj luyursescu armãnjlji ti oaminj niplichisits, nipulitipsits.

Cu tuti cã multsã armãnj ditu Grãtsie s-luyursescu elini aesta nu poati s-hibã unã provã ti etnogeneza a armãnjloru (identificarea easti unã shi arãdãtsina easti altutsiva). Prindi si-adãvgãmu aoa cã ti multsã armãnj ditu Grãtsie, limba easti unu cheadicu ti identificarea cu elenismulu shi ti atsea u alasã. Multsã shi-alãsarã limba cã tse duchirã cã tu eta 19-20 avurã mãri bilei ti ea.

Armãnjlji tsi s-luyursescu ti românj ufilisescu argumentul lingvistic: dauli limbi (armãna shi româna) sh-undzescu multu shi aesta easti ti elj unã provã cã easti zborlu mashi di unã mileti.

Minarea di xanadishtiptari a armãnjloru alãnci tu diaspora, alargu di locurilji iu elj suntu autohtoni.

Tsi capitoli suntu tu carti?

Protlu capitol limpidzashti terminologia ligatã di armãnj shi unã prilipsi ti nai ma importantili problemi ditu isturia armãneascã. Dheftirlu shi dzatirlu capitolu zburãscu ti limba armãneascã, protili cãrtsã pi armãneashti, cum creashti limba armãneascã adzã.

Treilu shi shasirlu capitolu zburãscu ti identificari shi identitati tu lumea armãneascã. Tsintsirlu, shaptirlu shi capitollu noauã suntu xitãxeri (cercetãri) di teren tu Zagori,

Vãryãrie shi la vlahilji meglenits ditu Turchie.

Opturlu capitol easti ti muzica shi gioclu armãnescu. Aclo si-aflã unã apandisi ti atselj tsi dzãcu cã tuti cãntitslji armãneshtsã suntu apridusi ditu alti limbi.

Capitollu 4 zburashti di apridutsearea tu grãtseashti adratã di Thede ti unã carti monumentu ti armãnj: **Die Aromunen** [*Armãnjlji*] di Gustav Weigand. Aoa videmu unã paralelã interesantã. Weigand fu cãtuyursitu sh-tu România sh-tu Grãtsie ti cãrtsãli a lui trã armãnj. Cãtiyursearea yinea di la natsinalishtsã. Easti unu fenomen general tsi tsãni di shubeili tsi li au oaminjlji ti unu anvitsatu xenu tsi spudãxeashti bana a loru. Shubeili suntu ligati di cari pãlti xitãxerilji sh-di sinferurilji tsi shedu dinãpoi. Unu conspiratsionistu nu pistipseashti tu perieryia (curiozitatea) shtiintsificã.
Aesti shubei urdinarã ti Weigand cum urdinarã shi ti Thede.

Capitollu ditu soni easti unã bibliografie ti armãnj shi meglenits. Aoa ducheshtsã shi fãntãnjlji tsi andrupãrã xitãxerilji alu Thede. Bibliografia easti comentatã shi aoa duchimu unu Thede niscãnti ori shicãgi, pizavencu. Easi tu migdani armãnlu ditu Thede.

Averuri incomode / ambudyisitoari ti armãnj

Armãnjlji fundamentalishtsã va s-ghivãseascã niscãnti lucri tsi va-lj cãrteascã:

1) Atselj tsi alumtarã nai ma vãrtosu ti lipidarea di limba armãneascã furã armãnj.
2) Asimilarea armãnjloru fu niscãnti ori adratã cu zorea ama di nai ma multi ori s-featsi di furnjia a armãnjloru: ti unã ma bunã thesi, ti furnji economitsi , ti sinferuri, ta s-ascapã di unu gaile.
3) Meglenitslji nu suntu armãnj. Easti ti hazi cã niscãntsã armãnj luyursescu limba meglenitã unu dialectu ti limba armãneascã. Meglenitslji suntu bãgats tu aestã carti cã tse tu atselj 150 ditu soni avurã idyea banã shi idyea mirã cu armãnjlji. Shi ti atsea cã Thede Kahl fu atselu tsi-lj aflã tu Turchie tu 1997 vlahilji meglenits musulmani fudzits ditu Nãnti la anlu 1924.
4) Sãrãcãceanjlji probabil cã nu suntu armãnj grecizats. Nitsi suliotslji nu eara armãnj. Mari parti ditu eali zbura arbinusheashti.
5) Vlahilji tsi bãnarã tu amirãriljea a fratsloru Asan nu eara armãnj sh-nitsi romãnj. Eara unã lumachi di romani balcanici. Diu pirifani sh-ti volea ti unu mari tricut, armãnjlji shi romãnjlji ãlj luyursescu aeshtsã romani balcanici ditu soia a loru.
6) Ligãtura anamisa di machiduneanilji alu Alexandru shi armãnj nu easti ahãtu sigurã cãtu voru armãnjlji s-pistipseascã.
7) Statistici ti armãnj: 300.000 di armãnj tu Grãtsie (mashi 100.000 suntu nica nicuchiri pi limbã). Tu Arbinushie suntu ma multu di 100.000 armãnj iara tu FYROM vãrã 25.000. Tu Vãryãrie bãneadzã vãrã 3000 di armãnj (nu ma multu di 5000). Tu Romãnie, la catagrafia ditu 2002 furã angrãpsits 25053 di armãnj shi 1334 macedortomãni. Numirlu a loru easti ma mari cã tse tu anjlji 1925-1940 vinirã ca la 30.000 di armãnj. Numirlu a atsiloru tsi nica zburãscu armãneashti tu Evropa ditu Notu-Datã nu easi ma mari di giumitati di milion.

Critici

1) Cã tse editorilji vrurã sã scoatã tu migdani cartea la Pãnãyirlu di carti Bookfest ditu bitisita alu Cirisharu 2006, Bucureshti, elj s-ayunisirã ma multu dicãtu lipsea. Ti atsea suntu nica alathusuri tipografitsi, gramaticali sh-di limbã romãnã.
2) Eara bunã unã altã numã ti aestã carti. **Isturia armãnjloru** dutsi cu mintea la unã pãrãstãseari cronologicã ti isturia armãnjloru. Cartea alu Thede easti unã colectsie di articoli ti armãnj. Shi Thede avu tu minti unã altã numã, *Articole / pagini din istoria shi cultura aromânilor*. Editura apufusi ti numa **Istoria Aromãnilor**, di furnjii comerciale vahi.
3) Achilleas Lazaru easti unu authoru tsi axizeashti s-hibã criticatu ti atsea cã di multi ori easti unu ideologu ama Thede, di multi ori, lu criticã multu agresivu.

Unã carti stur ti Armãnami

Thede ãlj agiutã multsã armãnj si s-toarnã cãtã arãdãtsinjlji a loru. Pritu excursiili andreapti di elu tu locurilji iu bãneadzã (bãnarã) armãnjlji, pritu textili angrãpsiti di elu (sh-pritu aestã carti), pritu gioclu a lui (pareia „Pilisterlu" avu multi te-a anvitsari di la elu), pritu atsea cã nã scoasi tu migdani tu lumea academicã, Thede, la 35 di anj, intrã chiola tu isturia armãneascã.

Cartea tsi ishi tora tu migdani easti unã carti stur ti cultura armãneascã cum sh-ti armãname. Ti atsea cã easti multu documentatã ama sh-multu yie, ti atsea cã yilipseashti armãnamea di adzã (ca tutu, nu mashi pritu niscãnti cumãts ditu ea), ti analizele antropologice pãrãstãsiti, ti turlia modernã tu cari easti angrãpsitã.

Dupã **Chestiunea aromânã** alu Max Demeter Peyfuyss alãncitã Romãnie la anlu 1994 (cartea fu pãrãstãsitã prota tu Afstrie la anlu 1974), cartea alu Thede easti unã bunã apuhie ti unã pãrãstãseari obiectivã a armãnjloru.

Alexandru Gica

Tinjisits armãnj,

Tu aestã oarã cãt mi turnai di Andon Poci iu s-featsi prumuvearea a CD-lui cu folclor armãneascu dit aestã hoarã.

Tu restorantul al Chita Bashu, si adunarã la sãhatea 12.00 azã, mults armãnj, di toatã bãrnili, mul'er, bãrbats, ficior feati, ficiurits di la shcola a hoaril'ei.

Prumuverea ira organizatã di Sutsta Armãneasca di Ghirucastru.

Ira vinits profesor Thede Kahl cu nicuchira a lui Maria Bara (Kahl), STACIONUL MOBIL DI TELEVIZIA GALATS, ira Primarul a reghionul di Ghgirucastru domnu Resul Llogo, directorul ti nvets shi culturiã a ashtilui reghion domnu Vasil Muka, primarul ali Comuni domnu Foto Jana, primarul a hoaril'ei domnu Vasil Bashu, poetsiã Spiru Fuchi shi Manol Bashu; di partea a armãnjilor di Elbasan Andon Hristo, sh a.

Ninti s-ahursiascã prumuvearea tuts avdzãrã sculats mproshts himnul natsional a armãnilor "Dimandarea Pãrinteascã", cãntat di corlu armãnescu di Paris, pitricut di Ing. Jancu Perifan, tu Cd a lui "Tra Armãnami".

Primarul a hoaril'ei, domnu Vasil Bashu, deapoa profesor Rrapo Capurani azburãrã ti importantsa ashtilui CD. Ti personalitetea al profesor Thede Kahl zburã Andon Hristo, domnu Thede Kahl zbura ti lucrul fapt ti CD cu folclor armanescu dit hoarea Andon Poci.Ti lucurlu la Cd zburã shi doamna Maria Bara (Kahl) cu a l'ei mushata armaneasca cai l'i sculã mproshts cu harau partitsipantsia dit salla.

Salutã domnu Resul Llogo, domnu Vasil Muka. Feati armãni la dedirã a oaspitslor tumbi di lilice adunati dit uborli a lor mushati.

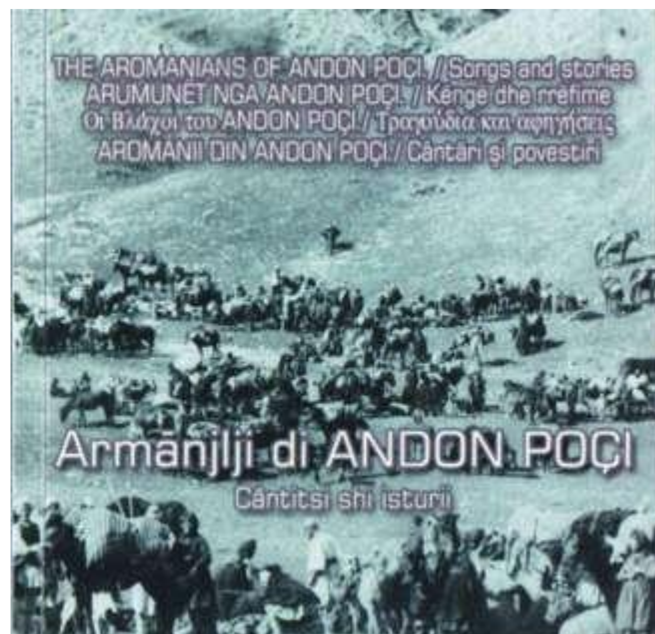
Dapoea gruplu cãntã cantitsi dit aestu folclor.

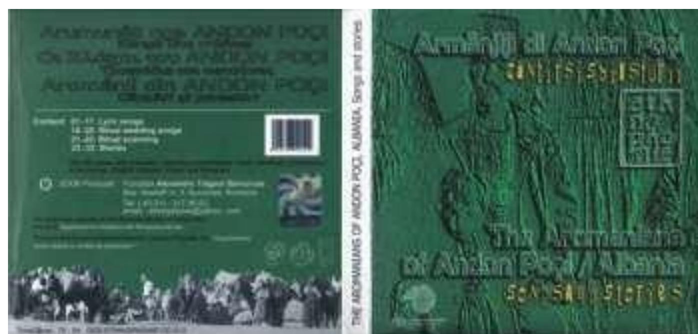
Tu melodiili sh-cãntitsli mushati tsi vãzea tu salla sutsata armãneasca shi Comuna ashtirarã un mushat prandz armãnescu.

Tora seara harea continueashti ti harau, cã oaspitsja nu l'i alasara ta s-fuga di aesta hoara.

Ligatura ali hoari "Andon Poci" cu Fundatsia "Tsigara Samurcash" va s-continueasca cu alti activiteturi.

CD easti adãrat en colaborari cu Muzeul "Tsãranului", Fundatsia "Tsigara Samurcash" , Ministriul di Externe ali Romãnii.

Comentarii di muzicologii sãnt adãrati di doamna Sperantsa Radulescu.

Programul di Tv Galatsi, tu Arbinushii deadi hãbari ti aestã searã.

Ira vinitã un echip di la BBC, shi un echip di la televizionul no-public "Top-Chenal" di Tirana.

cu tinjiseari:

Andon Hristo

4 di Andreu 2006, Elbasan

Y. C. BARBAROUSI,
***Yishtiari cu caduri di Blatsa*, Sãrunã, 2006**

Yianni Barbarousi scoasi tu migdani unã multu musheatã carti cu caduri ditu hoara armãneascã Blatsa , cãsãbã di Cojani, Gãrtsii.
Cartea ahurheashti cu protuzboari alu dl. Mela Yiannioti, presidentu la Intersalonica (*asigurãri*), cari deadi shi pãradz ti tipuseari, shi-alu Yianni Barbarousi, cari adunã cu multã vreari tuti aesti interesanti caduri ditu hoara a lui di-amintari (fr. 7-15).

Cartea ahurheashti cu caduri ditu hoarã(fr. 23-41) : cumu eara vãrchiro sh-cumu easti adzã, cu bãserits (Ayiu Marcu, Ayiu Nicola, Ayiu Yioryi, Ayiu Iliia), cu mãnãstiri (Ayiu Dimitri, Ayiu Pantilemona), cu sculii sh-monumenti (statuili alu Yianni Farmaki, mecenanji Steryio shi Nicola Dumba, Sina, Musicu, Const. Bellu ica Belliu, profesoru Antoni Keramopulu shi-atsiloru tsi s-alumtarã tu-alumta macedoneanã).

La frãndzãli 43-68 putemu s-videmu musheatili casi di Blatsa cu udadz zuyrãpsits, cu vitralii, cu portselani di Vienna. Ama aclo iu s-veadi hoara armãneascã easti la frãndzãli 69-96, iu videmu chilinji di multi turlii, lambi di Vienna, ghiumi, manganlu, tãvadz, tingireadz, cãzãnji, moarã di cafe, dulapi di cafe, havanji, panacoti, shutsalã ti pitã, cãlpãtoru, scafã ti pãni, butili ti yinu, sãrmãnitsi shi-alti.

La frãndzãli 97-116 putemu s-videmu stranjili di pasa dzuã sh-di sãrbãtoari (portu di nveastã, di yrambo, portu muljirescu shi bãrbãtescu, poali, fustãnji, tsipunji).

La frãndzãli 117-132 videmu tsãsutili la arãzboiu (chilinji, vilendzã, tendi, dodz), ama shi chiaptini di lãnã (lãnarã), cicricã, furcã…

La frãndzãli 133-146 suntu caduri ditu bana picurãreascã (di la pãshteari, di la stani, di la cãsheari, di la tundeari, di la strungã), cu manuri, udu, cashu.

La frãndzãli 147-164 videmu adetsli di Blatsa icã «adutseri aminti», cumu anyrãpseashti Yianni Barbarousi. Tutã bana armãneascã cu pãnãyiri, cu culindi, cu Ayiu-Yianni, cu Corlu Mari, cu Lazarlu, cu bubuna (Dumãnica di Preasinji), cu aliagunji (Duminica a Pashtilui), cu piti sh-cu culats di numtã.

Cartea bitiseashti cu caduri (fr. 165-174) iu videmu hoara Blatsa di-adzã, ca tsentru di turismu.

Y. C. BARBAROUSI
***Blatsa. Hoara istoricã Vlasti ditu Makidunii*, Sãrunã, 2006**

Yianni Barbarousi scoasi tu editura «Erodios» unu musheatu albumu cu caduri.

Cartea ahurheashti cu protuzboari a profesorlui di Academie shi prezidentu la "Etairia Makedonikon Spoudon", dl. Constantin Vavusku sh-a profesorlui universitaru di glossologii, dl. Nikola Katsani.

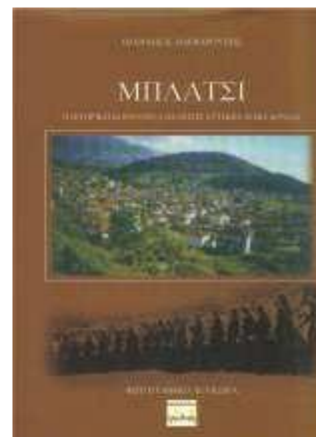
Albumlu ari 364 caduri veclji, cu cari s-pãrãstãseasti hoara Blatsa di-aeri shi adzã, bãserits, sculii, oaminji cari s-alumtarã tu mãrli-alumti ditu Gãrtsii, oaminji avuts cari deadirã tutã avearea-a loru ti-crishtearea ali Gãrtsii, *Blaciots* cari bãnarã tu tuti vãsiliili ditu Balcanu (Sãrbii, Avstrii, Rumãnie, Ungarie), adets shi ma mãrili sh-interesanti fumelji.

Cum dzãtsi dl. Vavusku «**Blatsa easti miniatura ali mari Moscopoli**… cari eara tu-anjljii atselji veclji, capitala spiritualã shi arhundã a Gretsismului tu peninsula ditu Aimos».

Domnulu Barbarousi, cari multsã anji adunã tutã aestã aveari fotograficã, cu aestã carti «nã da unã panoramã cu materiali istoritsi shi polititsi ti bana shi ti cultura alishtei hoari», cumu anyrãpseashti dl. Katsani.

Dauli cãrtsã putets s-li-aflats la Librãria «Aristoteleio» (calea Ermou nr. 61, Thesaloniki), Tel. 0030-2310-282782.

texti di la BLACIOTLU

GHERGA

- CUM ÃNVEASTÃ, NU SHTII ta s'fats ni pãni, ni pitã ?

- Aisti furã protili zboarã tsi nji li dzãsi soacra meau lunea di nveastã.

- Cai va facã tora pita tseau dultsea cã nunu sh soia va yinã astarã...?

- Pironi nj cãdzurã zboarãli a ljei.

Mama meau mi bãgã unoarã ta s'frãmitu, ma cãndu nj dzãsi cã li ducu bushirili ca vãrã ursã, mi acãtsã yinatea sh fudzii ditu cãpisteari sh nu mata vrui s'frãmitu vloarã, ma soacra meau avu multã arãvdari cu mini sh mi nvitsã ta s'facu dit tuti. Avui mari cãsmeti cu iia.

Aveam nã soacrã multu nicuchirã sh mintimenã. Eara vuryarã, ma la zboru sh la huzmeti li antritsea tuti armãnili di lichia a ljei. Zbura makiduneashti ma ghini di unã armãnã. Eara analtã ca vãrã capidanã, cu ochilj verdzã scãpiroshi, cu mearili tutu roshi, cu shamia ligatã pi sum coadi sh cu pudyeaua dininti, nu dzãtsea vãru cã-i vuryarã. U aclima Gherga, dipu canda atselu cai ãlj deadi numa mutri ninti la ochilj a ljei gherdzã. Tsi piti, tsi pãni, tsi topchi fãtsea iia! di ts yinea sã-ts mãts mãnili di buni tsi eara.

Mi nvitsã sh mini ta s'facu di tuti sh cãtu ghini nj acãtsã! Prota oarã cãndu feciu pãni, ãlj dusi unã cumatã sh ali mami shi lj dzãsi:

- *Ia, mãcã tora pãni faptã di ursa!*

Mama nu pãstusea dotu cã mini putui ta s'facu pãni ahãtu bunã.

Altuoarã mi nvitsã s'facu pitã makiduneascã sh vuryãreascã. Iia mi nvitsã cum s'tsãn shutsala tu mãnã shi s'tindu peturi ca fuitsa di tsigari.

Ãnj dzãtsea totãna:

- Nveastã, i ghini ca sã shtii s'fats di tuti. Ma s'nu-ai vloarã icitsiva n casã, mashi nã mãnã di fãrinã, va sã shtii ca ditu atsea mãnã s'tsã saturi fumealja.

Earam giamitã sh nu shteam s'facu multi lucãri, ma iia mi nvitsã di tuti sh cãtu ghini nj acãtsarã anda iia nu mata fu sh cãshoara armasi pi mãna meau.

Iia nj acriscu sh doli ficiori. Vinirã unu dupã alantu, eara njits sh mini nu puteam s'alasu lucru. Mi nvitsã s'lã facu banji, sã lj portu lats, sh mi nvitsã ninga ca astumtsina cãndu lãndidza s'nu mi dau cu dealagã la yiaturu, cu discãntitsi sh ciaiuri iia ãlj bãga pi cicioari.

Mini fudzeam tahina la lucru sh tutã uzmetea armãnea pi capu a ljei. Ta s'poatã s'bitiseascã tuti lucãrli, tsi fãtsea:

Aveam ahoryea di casã unã bucãtãrii ti veara iu fãtseam mãcarea, pãnea, spilam. Aveam sh unã cãrvati pi cai stãtea cilimeanjli. Tu mur di ninga cãrvati avea bãtuti dau pironi mãri di cai avea ligatã dau pãrcãzoani cu cai liga ficiorlji ta s'nu cadã di pi cãrvati. Lã dãdea jucãriili sã s'njirã shi iia ãsh fãtsea tutã uzmetea.

Prota cãndu vinju di la lucru sh lj aflai ligats, me-acãtsã peru, ma soacãr-mea nj dzãsi:

- Lasã nveastã, ma ghini s'plãngã elj niheamã tora, cã ma s'cadã di pi cãrvati shi s'patã tsiva, mini va lj amu pi zvercã tutã bana.

Multu agiutoru avui di la iia shi pisti anj cãndu cãdzu la cãrvati nu nj angricã suflitlu s-u mutrescu trei anj di dzãli, paradisu bun s'aibã aco iu easti tora.

Ficiorlji s'featsirã mãri shi u aduc totãna aminti. Cãndu yinu ditu cãsãbã ãnj da telefon ninti:

- *Mamă, yinimu! s'nã fats pitã vuryãreascã cum fãtsea muma !*

Ljau shutsala sh pudyeaua dininti shi pãnã agiungu elj pita i bitisitã.

Va vã scriu tora cum s'fatsi pita vuryãreascã:

Ti unã pitã faptã tu siniia di aragaz, va unã giumiticã di apã, nã linguritsã di sari sh fãrinã cãtu sã s'facã unu aloatu ca di pitã. Ampartsã aloatu tu tsintsi pãrtsã shi s'tindzã peturi di pitã subtsãri, sã s'veadã mushumãlu pitu eali.

Pruscuteshti foaia cu untulemnu sh cu cashu sãrmatu sh adunj peturlu sufri sufri sh u badz tu tãvã. Tindzã sh alanti peturi ahãtu subtsãri cu shutsala, pãnã s'umpli tãvãlu. Ninti s'u badz tu cireapu, pi suprã tori tsintsi oauã bãtuti ghini cu dis di kilu di lapti sh unã mãnã di cashu sãrmatu. U alashi pita tu cireapu pãnã rusheashti shi s'coatsi *ca di soari* – cum dzãtsea soacra meauã Gherga.

Pita s'u mãcats sãnãtoshi !

Maria Ianula

Aprukeaiu la redactsii unu manuscrisu cu poshta. Vini recomandatu, di Cogealac. Prota lu disfeatsirã niscãntsã membri tsi avea atsea dzuuã adunari, fãlcarea Bucureshti di la Fara Armãneascã. Mi cãftã acasã pi telefoni lali Iancu Mataranga ta sã nj lja sãhãriki, di la elu aflaiu cã lo hari textulu pitricutu.

Ca armãnã tinjisitã, Maria Ianula anzrãpsi prota di soacãr'sa sh deapoa ti dada a ljei. Textili tsi li pitricu autoarea aspunu grailu fãrshirutescu di Cogealac, cu niscãnti influentsi ditu limba românã (ea dzãsi cuptor *tu locu di* cireap*, vahi cãtse cireaplu eara nafoarã, a cuptorlu easti tu aragaz).*

Maria Ianula easti hãrsitã cã anyrãpseashti armãneashti, s'veadi di cumu andreadzi textul. Ea caftã zboarã uidisiti shi shtii s'nã aducã tu urecl ji nustimada a muabetsloru sh a adetsloru di vãrã kiro. Tu bana di cathi dzuuã easti contabilã, isa ca Ilia Colonjia, avdzãtu scriitoru fãrshirotu ditu Arbinushii. Adunã ma multi texti, li pitreatsi la redactsii sh va s'avets sh altã oarã miraki s'li adyivãsits.

(Mariana Bara)

FINANTSARI

ditu deducerea la dãrli (impozitlu) pi amintaticu

Fara Armãneascã dit Romãnii esati un ONG (organizatsii non-guvernamentalã) sh lipseashti ca pãradzlji ti hãrgiurli tsi li avemu ti adrari sã-lj adunãmu pi calea a dãrlor shi a sponsorizãrlor. Pãnã tora, cathi unu di noi ari agiutatã cumu putu shi cu câts pãradz putu. Vã pãlãcãrsimu pi aestã cali s-agiutats *Fara Armãneascã* fãrã s-ascutets ici pãradz di-ngepi!

Ashi cumu vahi shtits, antsãrtsu sh anu, cathi un dit noi puteamu s-adrãmu sponsorizari di 1% sh di 2% dit impozitlu pi tinjia di cathi mesu tsi fu pãltitã cãtã cratu. Aestã actsiuni u nvitsãmu dit presã, ama nu sã shtii cã shi firmili pot s-adarã idghea sponsorizari. Dit impozitlu (darea) pi amintaticu (profit), nãulu Cod Fiscal aproachi „deduceri fiscale": maxim 20% dit impozit shi maxim 3% dit cifra de afaceri (*planlu di emburlãchi*). Ma-nghiosu avets shi unã paradiymã (exemplu) di calcul (*isapi*).

Tsi va s-dzãcã aestã deducere? Cã putets s-dats pãradz ti ONG-uri, ashi cumu easti shi *Fara Armãneascã dit Romãnii*, dit impozitlu darea tsi tut vrea u dats, pãlteats la crat. Nu suntu putsãnj pãradz. Cãftats a „contabililor" di la firmili a voasti s-vã adarã unã isapi shi va s-videts câts pãradz puteam s-amintãmu pãnã tora.

Putemu s-adrãmu shi ma multu! Câts dit oaminjlii di afaceri (*emburi*) nu au sots romãnj shi pot sã-lji pãlãcãrseascã ti agiutor? Aestu andreptu tsi-l deadi cratlu nu easti ufilisitu icã di alantsã oaminji di afaceri (*emburi*). Easti mari ciudii s-nu adunãm pãradz ditu atselji tsi tut va-s ducã chiruts...

Avem nãdia cã di anlu tsi yini *Fara* va-s aibã ma multsã pãradz shi aestu lucru s-poati mashi di cara va li cunushtemu ndrepturli sh-va li ufilisim!

Legea 571/2003 republicatăprivind

Codul Fiscal

TITLUL II Impozitul pe profit

Art.21 (1) pentru determinarea profitului impozabil sunt considerate cheltuieli deductibile numai cheltuielile efectuate în scopul realizării de venituri impozabile, inclusiv cele reglementate prin acte normative în vigoare.

....

Cheltuielile de sponsorizare şi/sau mecenat şi cheltuielile privind bursele private, acordate potrivit legii; contribuabilii care efectuează sponsorizări şi/sau acte de mecenat, potrivit Legii nr.32/1994 privind sponsorizarea, se scad din impozitul pe profit datorat sumele aferente, dacă totalul acestor cheltuieli îndeplineşte cumulativ următoarele condiţii:

1. este în limita a 3 la mie din cifra de afaceri;

2. nu depăşeşte mai mult de 20% din impozitul pe profit datorat

Cazuri practice (sponsorizarea de către persoanele juridice)

1. – Cifră de afaceri: 100.000 RON 3%o = 300 RON

– Impozit pe profit: 10.000 RON 20% = 2.000 RON

Suma maximă deductibilă ce poate fi oferităca sponsorizare este 300 RON

2. – Cifră de afaceri: 100.000 RON 3%o = 300 RON

– Impozit pe profit: 1.000 RON 20% = 200 RON

Suma maximă deductibilă ce poate fi oferităca sponsorizare este 200 RON

Comunitatea Aromână din România
Fara Armãnească dit România
Str. Teiul Doamnei nr.91, sector 2, Bucureşti, România
Tel: +40-31-1023357 Fax: +40-31-1006624
e-mail: bucuresti@faraarmaneasca.ro

NOTĂ PRIVIND CORESPONENŢA CARo CU INSTITUŢIILE INTERNAŢIONALE

La data de 23.11.2006, asociaţia „Comunitatea Aromână din România" a transmis un document de informare (Anexa nr. 1) către următoarele instituţii internaţionale:

1. CONSILIUL EUROPEI:
- Comitetul Consultativ al Convenţiei cadru pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale (FCNM);
- Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei – membrilor Sub-comisiei pentru drepturile minorităţilor şi tuturor celorlalţi membri ai AP;
- Carta Europeană pentru Limbile Regionale sau Minoritare – Directoratul de cooperare pentru democraţia locală şi regională;
- Comisariatul Drepturilor Omului;

2. UNIUNEA EUROPEANĂ:
- Comisia Europeană – Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism;
- Parlamentul European – membrilor următoarelor comisii:
- Comisia pentru drepturile omului;
- Comisia pentru Cultură şi Educaţie;
- Comisia pentru drepturi civile, justiţie şi afaceri interne;
- tuturor membrilor P.E.
- Comisia Europeană pentru Democraţie prin Lege - Comisia de la Veneţia;
- Centrul European pentru Probleme ale Minorităţilor;

3. Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa – OSCE:
- Înaltul Comisar privind Minorităţile Naţionale;
- Biroul pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului;

4. Organizaţia Naţiunilor Unite:
- Înaltul Comisar al Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului;
- Grupul de Lucru pentru Minorităţi;
- Expertul Independent privind minorităţile;

5. Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est – membri

Avem convingerea că acest demers poate contribui la o bună cunoaştere reciprocă şi la construirea unui dialog eficient, a unui sistem de colaborare între aceste instituţii şi organizaţia noastră în vederea obţinerii unui sprijin instituţional pentru atingerea obiectivelor CARo.

Costică Canacheu,
Preşedintele Consiliul Director, Comunitatea Aromână din România

Comunitatea Aromână din România
Fara Armãnească dit România
Str. Teiul Doamnei nr.91, sector 2, Bucureşti, România
Tel: +40-31-1023357 Fax: +40-31-1006624
e-mail: bucuresti@faraarmaneasca.ro

CĂTRE,

Uniunea Europeană - Comisia Europeană pentru Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism

Stimate domn,

Asociaţia "Comunitatea Aromână din România" (în continuare CARo) este o persoană juridică română de drept privat, fără scop patrimonial, legal constituită în anul 1991 ca expresie a voinţei cetăţenilor români de origine aromână de a se asocia şi organiza într-un cadru instituţional.

Principalul scop al organizaţiei noastre constă în păstrarea şi dezvoltarea limbii, a tradiţiilor şi a întregului specific spiritual şi cultural aromân, atât în România, cât şi pe întregul spaţiu originar locuit de aromâni.

De asemenea, asociaţia "Comunitatea Aromână din România" are drept scop promovarea şi facilitarea contactelor şi legăturilor dintre aromânii ce trăiesc în comunităţi distincte pe întregul lor spaţiu originar din Peninsula Balcanică, dar şi din alte state.

Asociaţia „Comunitatea Aromână din România" îşi manifestă dorinţa pentru iniţierea unui dialog instituţional între organizaţia noastră şi **Uniunea Europeană - Comisia Europeană pentru Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism.** Acest dialog este absolut necesar pentru organizaţia noastră, întrucât problema aromânilor este foarte puţin cunoscută sau deloc cunoscută în cadrul comisiei dvs.

Dorim ca prin această colaborare să vă informăm periodic despre problemele CARo şi despre strădiunţa organizaţiei noastre în efortul dobândirii drepturilor specifice persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale.

Având în vedere faptul că elementele de identitate ale unei etnii se păstrează, se exprimă şi se dezvoltă prin crearea unor instituţii de învăţământ, de cultură, prin mijloace de informare în masă, precum şi prin instituţiile cultelor recunoscute de lege, în cursul anului 2005, CARo a demarat procedura de recunoaştere *de jure* a „Comunităţii Aromâne" ca minoritate naţională şi a iniţiat, totodată, un dialog cu instituţiile statului nostru. În prezent solicitările noastre se află în dezbatere la Guvern.

Acest demers se află într-un relativ impas, întrucât cadrul legislativ din ţara noastră nu instituie o procedură prin care un grup etnic poate fi înregistrat *de jure* ca minoritate naţională, exceptând posibilitatea participării la alegerile parlamentare.

Grupul etnic aromân nu a considerat necesară participarea la alegerile politice ca grup etnic distinct, deoarece revendicările sale nu sunt de natură politică, ci de natură culturală - educaţională.

Preocupată de situaţia critică a limbii şi culturii aromâne care există de mai bine de doua milenii în Peninsula Balcanică,

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei prin **Recomandarea nr.1333/1997** cu privire la limba şi cultura Aromânilor îşi exprima îngrijorarea faţă **de soarta limbii şi culturii aromâne care sunt elemente de identitate ale unei minorităţi naţionale**.

Prin Recomandarea nr.1333/1997 Adunarea Parlamentară recomandă Consiliului de Miniştri să încurajeze şi să invite statele din Balcani unde trăiesc aromânii, să-i susţină pe aromâni mai ales în domeniul învăţământului, serviciului religios, mass-media şi susţinerea asociaţiilor lor culturale.

De asemenea, prin documentul intitulat **Aviz Consultativ pentru România, adoptat la 06 aprilie 2001 de Comitetul Consultativ al Convenţiei-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale**, în Cap.V – Propuneri de concluzii şi recomandări, s-a recomandat ţării noastre, cu privire la art. 3 din Convenţie, să aibă în vedere consultarea şi cu alte persoane aparţinând altor grupuri etnice interesate în aplicarea Convenţiei–cadru. Nu s-a ţinut seama de această recomandare şi nu s-au purtat consultări cu aromânii în vederea armonizării tuturor intereselor.

Comitetul Consultativ al Convenţiei Cadru pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale în documentul intitulat **Al doilea Aviz Consultativ pentru România, adoptat la Strasbourg la 24 noiembrie 2005** în paragraful 31 - *Recomandări* din capitolul II – *Constatări pentru fiecare articol în parte*, încurajază autorităţile din ţara noastră să examineze posibilitatea includerii în aplicarea Convenţiei-cadru şi a altor persoane care exprimă interes pentru protecţia conferită de această Convenţie, cu **referire expresă la aromâni.**

În acelaşi sens, Comitetul Consultativ recomandă instituţiilor din ţara noastră să continue şi să dezvolte măsurile de sprijin în vederea **prezervării culturii şi identităţii acestor persoane (aromânii).**

În paragraful 38 al aceluiaşi capitol II din Al doilea Aviz Consultativ, Comitetul Consultativ arată că nu înţelege de ce **aromânii au fost consideraţi ca un subgrup al poporului român, care au fost criteriile care au determinat includerea aromânilor în grupul majoritar şi dacă aceste persoane au fost consultate**.

Astfel de **consultări nu au avut loc** cu persoanele aparţinând "Comunităţii Aromâne", fiind astfel încălcate prevederile art. 3 parag. 1 din Convenţia-cadru care reglementează libertatea persoanei de a alege dacă să fie tratată sau nu ca aparţinând unei minorităţi naţionale şi implicit, dacă să facă parte dintr-un grup sau subgrup.

Cadrul legislativ actual din ţara noastră îngrădeşte aromânilor dreptul de a participa la procesul decizional în ceea ce priveşte destinul lor ca popor şi de a beneficia de măsurile de protecţie consacrate atât în dreptul intern, cât şi în tratatele internaţionale la care ţara noastră este parte.

Din această raţiune, considerăm colaborarea cu Comisia Europeană pentru Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism deosebit de fructuoasă, atât pentru organizaţia noastră cât şi pentru instituţia dvs, ca organ reprezentativ şi protector al drepturilor culturale şi educaţionale.

Avem convingerea că prin expertiza şi profesionalismul Comisiei Europene pentru Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism, CARo va obţine sprijinul necesar în demersurile sale pentru dobândirea acestor drepturi.

Prin aportul profesional al Comisiei Europene pentru Educaţie, Învăţământ, Cultură şi Multilingvism şi prin recomandările pe care le puteţi face guvernului din ţara noastră în numele comisiei pe care o reprezentaţi, ne puteţi ajuta în **depăşirea impasului în care se regăseşte momentan relaţia instituţională dintre guvernul ţării noastre şi organizaţia noastră**.

Având în vedere faptul că instituţia pe care o reprezentaţi are misiunea de a proteja şi promova respectarea drepturilor omului pentru toate persoanele, vă rugăm să manifestaţi interes şi consideraţie pentru situaţia „critică" în care se află persoanele aparţinând Comunităţii Aromâne din România şi să aveţi în vedere examinarea unei posibile soluţii care să ducă la reglementarea legislaţiei în vigoare din ţara noastră, astfel încât să beneficiem de măsurile de protecţie conferite persoanelor aparţinând unei etnii.

Totodată, ne exprimăm convingerea că prezentul demers poate contribui la o bună cunoaştere reciprocă şi la construirea unui dialog eficient, a unui sistem de colaborare între instituţia pe care o reprezentaţi şi organizaţia noastră.

Pentru o înţelegere adecvată a situaţiei prezentate, anexăm o serie de documente referitoare la asociaţia "*Comunitatea Aromână din România*" şi la demersurile iniţiate până în prezent:

- Scurtă Prezentare a Comunităţii Aromâne din România;
- Vrearea a armânjloru;
- Declaraţie de principii a Comunităţii Aromâne din România;
- Raport asupra limbii aromâne;
- Rezoluţia Comunităţii Aromâne din România;
- Manifest al Comunităţii Aromâne din România;
- Adresa nr. 17/20.04.2005 către Guvern - Departamentul pentru relaţii interetnice;
- Adresa nr. 965/17.05.2005 - răspuns al Departamentului pentru relaţii interetnice;
- Adresa nr. 17/9427/06.06.2005 către Primul ministru Călin Popescu Tăriceanu;
- Adresa nr. 55/22.09.2005 către Guvern - Departamentul pentru relaţii interetnice;
- Adresa nr. 300/15.02.2006 către Guvern - Departamentul pentru relaţii interetnice;
- Adresa nr. 1154/29.05.2006 către Guvern - Departamentul pentru relaţii interetnice;

Cu deosebită consideraţie,

Costică Canacheu,
Preşedintele Consiliului Director,
Comunitatea Aromână din România

Florentina Costea,
Secretar General,
Comunitatea Aromână din România

DIRECTOR - Mariana BARA
REDACTOR SHEF - Stelian DAMOV
Pareia di redactori:
Kira IORGOVEANU MANTSU [redacted] MIHAILOVA [redacted] HRISTO
Nicoleta GRANZULIA [redacted] STAMULE
Scamnul a redactsiei: Str. Vasile Lascăr 26-28, Sector 2; Telefon: 031-1023357; e-mail: bucuresti@faraarmaneasca.ro

NUMĂR ANUAL GRATUIT